

SIK SÁNDOR KÉT VERSE.

IBOLYÁK.

*Az áprilisi réten,
Gyerekszem-kéken :
Ibolyák, ibolyák, ibolyák.
Bújócska-félve,
Mint a tavasz a télre,
De mégis diadalmas-kéken,
Mint a lebegő kék fátyol az égen,
Ibolyák, ibolyák, ibolyák.
Kék tőlük a part meg az árok :
Amerre járok,
Csupa kék, csupa kék, csupa kék a világ.*

*Nem téplek el innét,
Ó réti picinykék,
Ibolyák, ibolyák, ibolyák.
Csak egy gond aggat :
Lesz tán aki durva, leszaggat,
Aki nem simogatja pihétek,
Nem vágy lesimúlni közétek,
Mint én, öcsikék, ibolyák,
Csöpp szirmaitokkal összeremegve
Nem sir föl a boldog egekbe :
Csupa kék, csupa kék, csupa kék a világ!*

SÓHAJTÁS A HEGYEN.

Hegyek hátán járdogálok,
 Üldögélek, meditálok.
 A világból kiszakadtam,
 Kék fölöttem, zöld alattam,
 Bár közéje illeném!

Csupa lanka fenyeget látok,
 Tengertáncos hegyvilágot.
 Csupa hullám, csupa dallam!
 Ami nincs is, belehallom,
 Ami fáj is, muzsikál.

Fürge könnyű fellegárnyak
 Erre jönnek, tovaszállnak.
 Jaj de volna szállni kedvem!
 Nézem őket irigykedve,
 Mint a sárga repceföld.

Ó hogy int a tarka távol :
 El a bűnös, buta mából!
 Zsibbadt lelkem ó hogy lendül,
 Föl a kötőfék jelenbül,
 Mely kemény húsomba vág!

Felszökellni, köteletlen,
 Merre zsong az ismeretlen,
 Szállni, nőni, föl a fölbe,
 Elsimulni amaz ölbe,
 Amely egyre hívogat!

Ott az Ölben elpihenni!
 Aztán újra visszalenni,
 S mindenkinek, kéretetlen,
 Odatárni meleg mellem,
 Mint a jóságos hegyek!

MESE

Dícséretet nyert elbeszélés.

a három Királykisasszonyról, akik nem éppen királyi környezetben éldegéltek a Tavaszmező-utcában. Anyjukat sohasem ismerték, meghalt szegény, amikor harmadik kis lányát a világra hozta. Atyjuk, az öreg Király pedig akkor tért pihenni ősei közé a kastély kriptájába, amikor leányai örökre otthagyták szép Bércesországot és idemenekültek azon a határon keresztül, amit gonosz lelkek eszeltek ki és amit trianoni határnak neveztek. Elúzte őket szép Bércesországból az ellenség. Mire ideértek, nem sok vagyonuk maradt, egy pár megmentett drágakő, egy kis papírpénz, ami egy ilyen mostani mesében a csengő aranyat helyettesítette. Korona már legfeljebb csak a zseb-*kendőikben* volt, a monogramm felett.

Lehet, hogy azért tévedtek éppen a Tavaszmező-utcába, mert ennek a neve emlékeztette őket a szabad természetre itt, a köerdő közepén. Látták ugyan, hogy ez az utca is csak olyan sivár, mint a többi azon a környéken és a mezőt csak a nevében lehet megtalálni; a tavaszt meg csak azon vették észre, hogy már nem volt olyan hideg, a télen is legtöbbször fűtetlen lakásban, de ha már egyszer itt voltak, itt is maradtak, úgysem volt módjuk válogatni.

A három Királykisasszony dolgozott reggeltől estig és talán még estétől reggelig is. Tanultak, pihentek, tanítottak, írtak, olvastak, főztek, mostak, varrtak és mindennek ellenére nem voltak morcosak, nem elégedetlenkedtek — sőt szépek, jók, kedvesek voltak — úgyhogy mindenki őszintén szerette volna őket — ha — mindenki képes lenne őszintén szeretni felebarátját. Így azonban inkább csak beszélgettek róluk a szomszédok és ha lehet, elfogadtak tőlük kisebb-nagyobb szívességeket; hol a Pista gyerek német dolgozatánál segítettek, hol Kropcsekné asszony kalapdíszét igazították át, jól tudták ugyan, hogyha Kropcsekné asszony összekerül a Pista gyerek mamájával, biztos valami ilyesfélét fognak mondani egymásnak: «Hja, hiába' nagyúri kisasszony valaki, ha nincs elég pénze hozzá». — «Igen, de azért az efféle népek inkább tanulnak, ki tudja, hány esztendeig, a helyett, hogy máris valami jól jövedelmező mesterség után néznének.»

Azonban a Királykisasszonyok, mint ahogyan ez hozzájuk méltó is volt, nem törődtek az emberek véleményével, továbbra is kedvesek voltak és vasakarattal haladtak céljuk felé, mert úgy tudták a meséből, hogy egyszer mindenkéért eljön a tündérkirályfi, csak sohasem szabad eltávolodni az egyenes úttól. Tudtak még sok más hasonló, régiesen hangzó dolgot, amire itt a nagyvárosban már csak nagyon kevesen emlékeztek.

Ágnes, a legidősebb, középtermetű, erős, egészséges leány volt; feketehajú, élénkszemű, barnapiros arcú; valami szép, mosolygó almára emlékeztetett; keresztanyja, valamelyik jó tündér, bizonyosan piros almával kedveskedett születésekor.

Ilona, a középső, már világosabb fajta volt. Barna hajjal, fehér bőrrel. Az egész lényéből valami megnyugtató komolyság áradt.

A legkisebb, Anna, csunya volt kis lánykorában és csak később kezdett el fokozatosan szépülni, de akkor aztán olyan csodálatosan fejlődött, hogy senki sem ismert volna rá, aki nem látta egy pár év óta. Ami a gyermeknél vézinaság volt, az a nőnél karcsú, nyulánk alakká változott; a pattanásos arc kifogástalanul sima aranybarna lett és ha nevetett, élesen világított hibátlan fogsora az egyébként nagy szájából. Lehetséges, hogy odahaza, szép Bércesországban, a nagy világ-felfordulás előtt Annát nem találták volna szépnek, de itt, 1933-ban ő volt az, aki tetszett az embereknek. Ő ezt még nem tudta, mert a három Királykisasszony visszavonult a városi élet forgatagától és talán még azt sem tudták, hogy létezik egy Duna-korzó luxushotelekkel — sőt talán ezt sem tudták, mi a bridzsszalón és mi a coctailparty és még saját külön sex appealjükről sem volt tudomásuk.

Azonban hiányos ismereteik ellenére mégis csak bekövetkezett az a nap, hogy Ágnes a neve mellé biggyeszthette a dr. med. univ.-ot. Ilona, az otthonról hozott német, francia, angol tudása mellé tökéletesen megtanult gyorsgépelni. Anna pedig pontosan tudta a különbséget Mensendieck és Dalcrose között. Ezen a napon elhatározták, hogy most, hogy befejezték inaséveiket, itt az ideje, hogy elinduljanak szerencsét próbálni. A mesében ugyan mindig csak a fiúk indultak útnak, de az régen volt és azóta már nincs különbség fiú és leány között. Mindenkinek egyformán kell megívni az útjába kerülő hétfejű sárkánnyal. Becsomagolták tehát útitárisznyájukat és a hamuba sült pogácsa mellé mindegyikük odatette a diplomáját. Akkor szépen összeölelkeztek és megfogadták, hogy bárhova vigye is őket a sors, hét év múlva találkozni fognak. És elindult mindegyik a maga útján királyi korona nélkül, mint ahogy ez egyszerű vándorleányokhoz illik.

I.

Dr. med. univ. Király Ágnes ment-ment, mendegélt rengeteg utcán, irodán, hivatalon, kórházon keresztül, amíg egyszer csak elérkezett a Rákóczi-út és Körút sarkára. Itt éppen nagy csődület volt és valaki elkiabálta magát: «Orvost!» Nosza volt nagy tülekedés, miután abban az időben rengeteg elfoglaltságnélküli orvos lézengett a városban, de úgy látszik, Ágnes volt a leggyorsabb, ő ért legelőször a földön fekvő emberhez. Miközben a rendőr is előkerült és már eléggé emelkedett hangon társalgott a soffőrrel, Ágnes a földön fekvő férfit élesztgette. Ez hamarosan magához is tért, szerencsére az ijedtségen

és ájuláson kívül semmi baja sem történt. Nem vette igénybe az időközben megérkezett mentőket, hanem beült egy taxiba és megkérte Ágnes, kísérene őt hazáig. Ütközben megköszönte a fáradságát és hálája jeléül átnyújtott egy névjegynek nevezett kis papirdarabkát, mondván: «Ime, szépséges hajadon, te megmentetted életemet, ha egyszer segítségre lesz szükséged, vedd elő e papírt, olvasd el a rajta levő számot és forgass ötöt ama bűvös masinán, amely a távolba beszél és én segíteni fogok rajtad». Ezzel köd előttem, köd utánam — és az államtitkár úr már el is tűnt.

Ágnes továbbfolytatta útját, de bizony a leghalványabb lehetősége sem akadt még arra sem, hogy a bűvös szám segítségére gondolhatt volna.

Egyszer egy szép tavaszi délután egy városligeti padon sütkérezett egy óriásperec társaságában, ami valószínűleg egésznap tápláléka volt, amikor a háta mögött valami nyöszörgést hallott. Jobban megnezte a sűrű bokor tövét és ott valami fehérséget vett észre. Hát az bizony egy parányi selyempincsi volt. Gyorsan elősalogatta a fáradt kis állatot, becézgette és szívesen megosztotta volna vele perezét, de a kis kényeske, úgy látszik, jobb koszthoz volt szokva. Éppen azon gondolkozott, hogy mihez kezdjen ezzel a «találmányával», amikor eszébe jutott, hogy tegnap olvasta az újságban: «Elveszett Lya Leynek, a nagy primadonnának ölebe, mely Csiu névre hallgat, a becsületes megtaláló 100 pengő jutalomban részesül, ha elviszi ép egészségben a művésznő Grand Hotelben levő lakására». Ágnes gyorsan elkezdte szölogatni a kis állatkát és ez örvendezve csóválta a farkát, ahogy őseitől örökölt, nemesen hangzó Csiu nevét meghallotta. Ágnes roppant megörült a kilátásba helyezett 100 pengőnek és haladék nélkül elindult a Grand Hotel felé, ölében Csiuval. Amint megérkezett a szépséges Lya Ley lakosztályához, ott a szobalány azonnal úrnője elé vezette. A találkozás megindító volt. Mindketten (mármint Lya Ley és Csiu) ugráltak, visongtak, turbékoltak, vinnyogtak és igazán nem lehetett volna megkülönböztetni, melyik melyiküknek a hangja. Ágnes már azt hitte, hogy szépséges Lya Ley megfeledkezett róla, amikor ez végre hóna alá véve Csiut, átszellemült arccal feléje közeledett: «Asszonyom, ön visszaadta nekem, aki a földön a legdrágább, aki nekem mindenem és aki nélkül talán rövidesen meghaltam volna bánatomban, vagy — tette hozzá vállának egy könnyed mozdulatával — az is lehet, hogy vettem volna egy másik dögöt. (Meggjegyezzük, hogy a «dög» szót végtelen gyöngéden ejtette ki.) Most kívánjon tőlem bármit és én teljesítem».

Ágnes éppen közbe akart szólni, hogy ő nem akar külön jutalmat, megelégszik ő az újságban hirdetett 100 pengővel is, de az isteni diva folytatta: «Sajnos, ebben a pillanatban nincs pénzem, de adok két jegyet ma estére, első sor, jöjjön el és tapsoljon nekem. Hozza magával az urát vagy valakijét, hiszen az egészen mindegy; ilyen szép nő

biztosan nem szokott egyedül színházba járni». Ezzel már át is nyújtott két piros színházjegyet és eltűnt a fürdőszobában. Ágnes kicsit csalódottan érezte magát, de azután látta, hogy itt nincs mire várnia, elhagyta tehát Lya Ley bódító illatú lakosztályát, kezében a jegyekkel.

Lya Leynek igaza volt. Ő nem szokott egyedül színházba járni, igaz, hogy kettesben sem, mert még egyáltalában nem volt színházban. Ezért most nem tudta, mit tegyen. Eldobni sajnálta a jegyeket, de beülni az első sorba, ez szinte nevetségesnek tűnt neki. A ruházata sem volt éppen első sorba való. Azért mégis elsétált a színház felé. Ott már égtek a neoncsovek, ordítottak a színlapárosok, egymás után érkezett a közönség és maga se vette észre, besodródott ő is, már ült is a helyén és már nézte is Lya Ley egyedülvaló, csabos vonaglásait.

Mellette idősebb hölgy ült, aki hol a kesztyűjét, hol a gyöngytáskáját ejtegette a földre és mindig nyájasan mosolygott, valahányszor Ágnes angyali türelemmel felszedte azokat. Az öreg hölgy barátkozó természet volt és láthatólag alig várta a szünetet, hogy beszédbe elegyedhessen fiatal szomszédnőjével.

Az első szünet után Ágnes már tudta, hogy az idős hölgy azért jár egyedül színházba, mert két gyermeke közül egyik sem ér rá vele mászkálni. Mindegyiknek megvan a saját járkálni valója. A vele egyidős barátnőket pedig nem szereti. Az ő gondolatai fiatalok még ma is és ő a fiatalok között érzi jól magát. Miután a második felvonás alatt Ágnes továbbszedegette a leejtett holmikat, a második szünetben azt is megtudta, hogy a nénike fia még nőtlen ugyan, de folyton nőügyekbe van gabalyodva, leánya pedig másodszor van férjnél, rengeteg dolga van : sport, tánc, bridzs, coctail és arra igazán nem ér rá, hogy anyjával töltsen drága idejét, még kevésbé arra, hogy esetleg unokákkal örvendeztesse meg őt. Az előadás után mint régi jó barátnők váltak el egymástól, méltóságos özvegy Réghy Gáspárné és Ágnes. Előbb azonban a méltóságos asszony meghívta Ágnest másnap délutánra.

A délibábutcai kis palota volt az első elegáns úrilakás, amit Ágnes a nagyvárosban látott. Amióta itt élt, szegényes lakása, kórház, klinika, ritkán egy-egy kispolgári otthon, ahová hirtelen elhívták, voltak azok a helyek, ahol megfordult. Szinte kényelmetlenül érezte magát a pompás környezetben és csak az öreg nagyszony finom tapintata segítette őt ki zavarából. Szinte hihetetlenül gyorsan összebarátkoztak és az öreg hölgy volt az első, akinek Ágnes őszintén beszélt gyermekkoráról, otthonáról, szép Bércesországról, szóval levetette inkognitóját. Az öreg néni elhatározta, hogyha csak lehet, álláshoz juttatja Ágnest. Vízitelt, levelezett, telefonált addig-addig, amíg egy szép napon eljutottak az álláslehetőség kapujáig. A Caritas-szánatóriumban lett volna egy alorvosi állás, de még valami hangadó embernek a protekciója kellett volna hozzá, hogy éppen Ágnest lehessen kihalászni a rengeteg jelentkező közül. Ekkor Ágnesnek

eszébe jutott a bűvös papírszelet, bevonult egy utcai üvegpalatába és megpörgette a varázsmasínát. A masina berregett, berregett, amíg végre megszólalt egy női hang, érdeklődve a másik hang tulajdonosának neve iránt. Azután «tessék várni»-val eltávozott. A masina most csak halkán zizegett, földöntúli izgalmat okozva Ágnesnek, de azután mégis pattogott egyet és ezúttal férfihang szólott. Csodálatosképpen az államtitkár nem felejtette el élete megmentőjét (ahogyan ő mondotta némi kis udvarias túlzással), lehet, hogy azért, mert alapjában hálás természet volt, de lehet, hogy csak azért, mert ez a mentőangyal fiatal és nőnemű volt. Így hajlandónak is mutatkozott egy pár ajánló sor írására a Caritas-szanatóriumhoz. Így azután másnap kitérült Ágnes előtt szezam, a szanatóriumi kapu, ő a bűvös karddal ledöfte a bejáratot őrző hétfejű sárkányt, vagyis az államtitkár levelét beküldte az igazgató úrhoz.

Végre kedve szerint dolgozhatott. Meg voltak vele elégedve és lassanként hatásköre is nőtt. A betegek is szerették, egyre gyakrabban fordultak hozzá tanácsért és egyre többen biztatták, hogy nyisson magánrendelőt és megtörtént az a mesebeillő csoda, hogy ebben a rossz világban elkezdődött egy orvosi praxis, amely felfelé ívelt. Már annyit keresett, hogy egy modern bérházban volt a rendelője, már konziliumokra is elhívták és egy ilyen alkalommal találkozott a tündérmagányfival. A tündérmagányfi nem száguldott üveghintóban, csak üvegezett liftben szálltak mind a ketten ugyanazon beteg ágya felé. Egyikük sem mondhatta, hogy «meglátni s megszeretni pillanat műve volt», sőt Ágnes egy kicsit mérlegelte is magában tündérmagányfi talpig érő homlokát és kezdődő pocakját, de minél többet találkoztak, annál jobban megértették egymást. Ágnes csupa-munka életében eddig nem ért rá sem szeretni, sem szeretkezni. Amit ő látott a szerelemből, az csupa csúnyaság volt. Látta a közközház hullakamrájában a kis parasztszelédet, aki szégyelte a szerelmi következményt és akinek vérmérgezését rozsdás kötötű okozta. Azután látott beteg utcai nőket és még betegebb fiatal úrfiúkat. A filmoperettek happy-endjét nem látta. Ehhez már nem volt ideje. Ő most sem volt szerelmes, de azért olyan jó volt, ha összetalálkoztak agyonmosott orvoskezeik és olyan szépen lehetett együtt beszélgetni a legújabb orvosi felfedezésekről — ezért dr. Császár Sándor és dr. Király Ágnes házasságot kötöttek.

II.

Királykisasszony II. is elindult vándorútján. Amint ment, mendegélt, elérkezett a Lipótvárosba, annak is a kellős közepére, ahol megállt egy nagy palota előtt. A palota gyönyörű márványból volt építve, színes üveglakain csillogott a napsugár, kapujában pedig délceg alabárdos helyett egyenruhás portás állott, aki szó nélkül beengedte Ilonát, mert aznap éppen a jelentkező új munkaerők

között válogattak. Ilona úgy lépegetett a süppedő piros szőnyegeken, mintha Bércesország zöld pázsitja lett volna. Az egész épületben valami csodálatos szag terjengett. Valami fanyar, kicsit fülledt, kicsit poros, de mégsem kellemetlen. A pénz lehelete volt, mert ez az épület volt a pénz oltára. A bank. Miután a mesében csodák történnek, így itt is csoda történt. Ilonát alkalmazták a bankban. Egy nagy teremben volt a munkahelye és itt dolgozott reggeltől késő délutánig. Szívesen végezte el a legkezdetlegesebb munkát is, mert remélte, hogy egyszer majd csak észreveszik, hogy ő többet tud, mint más és akkor majd megteremtheti magának az igazi, a neki való munkakört. Körülötte sokat beszéltek a bank mindenható uráról, a Vezérről. Nem lehet mondani, hogy sok jót beszéltek róla, de Ilona azt gondolta, hogy itt is, mint mindenütt, az embereknek különös kedve telik a másik lekicsinylésében. Ő még sohasem látta saját személyében a mindenható Vezért. Sokat gondolt rá, szeretett volna egyszer eléje kerülni, mert azt gondolta, hogy az ilyen mindenható erő, aki a kisujjában viseli a bank hatalmas gépezetének minden mozzanatát, biztosan megőrülne, ha méltóan kihasználhatná egyik alázatos munkásnőjét. Ezért Ilona cselhez folyamodott. Addig ólálkodott a Vezér legszűkebb birodalma körül, amíg összeismerkedett a kedvenc rabnővel — a titkárnővel. A titkárnő már bizony nem volt, sem szép, sem fiatal, de ahogyan a többiek mesélték, a Vezér nélkülözhetetlen kelléke volt. Ennek a szeplőtelen és hibátlan leányszónak mégis volt egy gyöngéje; szenvedélyesen szeretett törvényszéki tárgyalásra járni. Ilyenkor nem lehetett semmi hasznát venni és ha valami bonyolalmas, előkelő körökben játszódó bűnügyet tárgyaltak, akkor egész természetes volt, hogy Teréz faképnél hagyott Vezért, bankot és hacsak egy órára is, de elrohant feltartóztatlanul. Ilyenkor mindig helyettest állított, de bizony erre a szolgálatra senki sem vállalkozott szívesen. Mert a Vezér vagy szédítő tempóban diktált, kérdezett, intézkedett, telefonált, lehetőleg mindezt egyszerre, vagy mindenféle malacsgot mondott, a szerint, hogy milyen volt a helyettes kora és külalakja. Miután Ilona és Teréz már összebarátkoztak egy kicsit, és miután egy nagyvárosban mindig akad érdekes bűnügyi tárgyalás, egy szép napon Ilona azon vette magát észre, hogy ott áll a Nagyúr trónusa előtt. A Nagyúr fel sem tekintett rá, azonnal elkezdett diktálni. Ilona kettőzött ambícióval fogta a ceruzát és írt szinte lélekzet visszafojtva. Élvezte a munka iramát az eddigi gépies tespedés után. Ha közben ráért volna, akkor biztosan már valami szenzációs új beosztáson ábrándozott volna, de így szinte álomból riadt fel, amikor a diktálásnak vége volt. A Vezér szórakozottan ránézett. Most vette csak észre, hogy nem Teréznek diktált, olyan simán, minden zökkenő nélkül ment a munka. Jobban odanézett és mindjárt meglátta az új nőt. Nem ismerte, nem tudta miféle, no meg éppen ebben a percben nem is ért volna rá beszélgetni. Nem is mondott semmi lényegeset, de elhatározta, hogy ezt az alattvalóját máskor is hivatja majd.

Persze másnap már elfelejtette az egészet és csak amikor pár hét múlva Teréz megint hiányzott és ő viszont látta Ilonát, akkor emlékezett vissza rá. Most már beszélt is hozzá pár szót, de sehogyan sem tetszett neki Ilona túlzott komolysága. Hozzá volt szokva, hogyha valamelyik csinos fiatal rabnőjét közeledésével kitüntette, úgy azok habozás nélkül nagyon is kedvesek és engedékenyek voltak vele szemben. Igaz, hogy ez az új kis rabnő valahogy másképpen is nézett ki, mint a többi. Erről már messziről ordított az érintetlenség. Most már nem felejtette el őt a Vezér, hanem amikor csak lehetett, mindig behívatta. Teréz már féltetni kezdte pozícióját és Ilona is már sokalta a kitüntetést. A Nagyúr mostanában sohasem dolgoztatott vele, hanem mindenfelét össze-vissza beszélt, kérdezett, aminek az egyetlen értelme az volt, hogy kár egy szép fiatal lánynak 80 pengőért dolgozni, amikor 800-at is kaphatna, ha egy kicsit okos és kedves lenne. Ilona egy pillanatra sem gondolkozott az ajánlaton. Számára ez épp olyan lehetetlenség volt, mintha azt kívánták volna tőle, hogy repülje át az óceánt. Azt azonban biztosan tudta, hogy egész rövid időn belül repülni fog kifelé a bankból. Így azután a «nagy jelenet» nem volt meglepetés számára. Miután a Nagyúr sehogyan sem akart abba belenyugodni, hogy ő valamit ne kaphasson meg, amit akar, ismételten csillogó színekkel festette Ilona elé a vele való terveit. Ilona nagyon sajnálta elveszett állását és ezért szerényen kifejtette a Vezérnek, hogy ő nem tehet róla, ő nem tud megváltozni, ő nem akar foszlós kalácsot ajándékba, de nagyon ragaszkodik a munkával szerzett száraz kenyérhez. De sajnos, a Vezért még ez a költői fejtegetés sem hatotta meg és elűzte birodalmából a kőszívű rabnőt.

Ilonának most sok ideje volt, utólag gondolkozott ezen a szerencsétlen kalandon és az egész életkavarodáson, amit folyton maga körül látott. A lányok és fiúk összeszerelmesedtek, azután egyik esetből házasság lett, mások széjjelmentek, a párok cserélődtek és ez nem volt jól sem így, sem úgy. Ha a lányok tudták volna, hogy őt miért küldték el, kinevették volna. Titokban mindegyiknek az volt a vágya, hogy a Nagyúr hivatalos barátnője lehessen és ő, a kis földhözragadt kezdő elszalaszt egy ilyen soha vissza nem térő lehetőséget. Igen, ő még hitt a tündérr királyfiban, akire myrtuskoszorúval kell várni. Hitt ebben az álmában és állás után futkosott.

Vándorútját most másodszor kezdte el. A pénzságú Lipótvárosból indult, a csengő aranyak házából és addig ment-mendegélt, ajtókon ki-be, emeleteken fel-le, amíg elfogyott minden kis megtakarított pénzecskeje és útitársnyája üresen tátongott feléje. Pillangós topánkája, amiről ugyan már kezdetben is hiányzott a pillangó — ezt egy fémcsatt helyettesítette — erősen megkopott és vigyáznia kellett, hogyha leült valahol, nehogy kissé magasabbra emelje a lábát és így a vele szemben ülő megláthassa a talpon kezdődő lukat. Ilyen körülmények között érkezett el egy csunya napon a Terézvárosba, annak is

egy szűk, keskeny utcájába és ennek az utcának még szűkebb és még keskenyebb udvarába. Ahogy átment az udvaron, a kiálló kövek minden lépésnél figyelmeztették cipője hiányosságára. Kip-kop, szóltak a kis ferde sarkak, igyekezzél, mert ha mi is cserben hagyunk, akkor nem vándorolhatsz tovább célod felé. Igazatok van, csitította őket Királykisasszony II., tudom, hogy mezitláb még pesztonkának sem ajánlkozhatnak. Mire véget ért a cipőkkel folytatott párbeszéd, éppen rátette kezét a «Radó és Társa» kilincsére. A helyiség sötétes és üres volt. Továbbment és kopogtatás után, amire válasz nem jött, benyitott a második szobába. Itt az íróasztal felett zöldernyős villanykörte lógott, fényét egy szabályos billiárdgolyóra vetítette. A billiárdgolyó tulajdonosa volt az: «és Társa». Királykisasszony II. előadta szokásos mondókáját és azt várta, hogy «és Társa» kimondja a «sajnos, már késő» jól ismert szózatot, amikor legnagyobb csodálatára ez elkezdett vele tárgyalni. Ez a tárgyalás nem tartott soká. Ő mindent vállalt, még a felajánlott fizetést is, amiről ugyan nem tudta, hogy vajjon hogyan éledgel majd belőle de jobb volt a semminél.

Napjai a Radó és Társánál egyhangúak, de annál fárasztóbbak voltak. A két főnökkel nem volt semmi baj és volt még egyetlen kollégája, aki elég rendes úrigyereknek látszott és hozzá hasonló ragyogó anyagi körülmények között evezett az élet tengerének csúfolt pocsolójában. Ilyen körülmények között egész természetes, hogy a két fiatal összebarátkozott. Kezdődött pedig ez a barátság két ingyen futballmeccsjeggyel, amit a fiú egy újságíró barátjától kapott és amely meccs után ugyanezzel az újságíróval hármásban egyszerűen, de annál kiadósabban megvacsoráztak az újságíró számlájára. Később mindig sűrűbben és sűrűbben kísérte haza Feri szíve királykisasszonyát. Lehet, hogy kicsit szerelmes is volt bele, ámbár környezetük és találkozásaik nem voltak túlságosan alkalmas díszletek egy észbontó szerelem kifejlődéséhez. Legtöbbször mind a ketten fáradtak voltak, de mindennek ellenére fiatalok is.

Királykisasszonynak még néha átvillant az agyán, hogy talán csak nem Feri fogja jelenteni az ő életében a tündérr királyfit, de később már annyira hozzászokott, jólesett neki, hogy együtt vannak. Mégis jobb volt így, mint mindig egyedül. Már tervezgették is a jövőjüket. Elvégre, ha Radó és Társa megélnék, miért ne élhetnének meg ők is, ha nyitnának egy ugyanilyen üzletet. Abban az időben a nagyvárosban az emberek nagyon gyakran változtattak lakást. A megszokott forma ez volt : kivették az új lakást, beköltöztek, nem fizettek, kiköltöztek és kezdődött az egész elülről, de a bútorszállítókat mégis csak kifizették.

Addig-addig tervezgettek, amíg egy csúnya, hideg novemberi napon egy csésze tea mellett Királykisasszony II. megfeledkezett szigorú elveiről és Feri karjaiba szédült. Nem volt ez nála pillanatnyi izgalom, régen készült már erre. Láta, hogy a férfiak elmennek a nő mellől, ha az csak szellemét és érzelmeit adja nekik. Ezek a szegény

fiatal fiúk, akiknek soha egy felesleges fillérjük sem volt, nem vihették utcai lányokhoz fiatal testük vágyódását. De ezeknek a szegény mai-fiataloknak ez nem is kellett. Ezeknek az intelligenciája, műveltsége sehogyan sem volt arányban anyagi helyzetükkel. Ezeknek a testi kielégülés mellé lelki és gondolati fűszer kellett. Ezért vált megszokottá, hogy a lányokkal csak vagy-vagy alapon barátkoztak.

Ilona nem volt szerelmes Feribe, de annyira hozzászokott már, hogy fájt volna neki, ha elmegy mellőle. És azután ez mégis szebb volt így, mintha elfogadta volna a Mindenható Nagyúr ajánlatát — habár, és itt egy hosszú tudatalatti gondolatmegnyilvánulás következett, «nem lehet rossz kényelmesen élni, szép ruhák és finom ételek között válogatni» — de ezt az érdekből fakadó bűnös gondolatot erélyesen kergette vissza agyának legmélyebb rekeszébe és összeszidta saját magát; Feri jó és becsületes gyerek volt és annyira tudott akarni. Igen, nekik egész biztosan sikerülni fog valami csendes, szerény kis életlehetőséget kieroszakolni ettől a nagyvárostól. És az mégis szép egymásnak, egymásért dolgozni, együtt megöregedni — és később — talán még gyerekek is lehet. Az biztosan valami egészen különleges gyerek lesz. Az nem fog soha gondot, bánatot okozni az anyjának . . . és repültek a gondolatok, a kis szőke fürtöket simogatta és örömkönyekkel nézte a jeles érettségi bizonyítványt és minden ujság az ő gyerekeről írt és még ezer bolondságot gondolt össze-vissza és csakugyan másállapotban volt.

Végnélküli vitáik voltak Ferivel. Ha most azonnal meg is esküdnének, azzal sem tudják megoldani a dolgot. Előbb legyenek önállóak és ha pár év múlva már van valamijük, akkor igen — akkor lehet gyerekek — de most, hárman halnának éhen. Ilona hosszú ideig nem kereshetne, a kiadások fokozódnának és így továbbérvelt Feri és neki tagadhatatlanul igaza volt. Ilona ezt belátta. Az eszével belátta, de a szíve sehogyan sem akart az észére hallgatni. Ő sokkal inkább volt anya, mint asszony. Őt az ölekezések hidegen hagyták. Minden melegsége az anyaságért, az anyaságban volt. És azután addig sírt, addig küzdött, amíg nehezen megtakarított pénzceskéjét kifizette egy nőorvosnak.

Elhatározta, hogy abbahagyja ezt a Feri-barátságot, de mégsem tudta megtenni. A fiú annyira csak őáltala és őérette élt, hogy szívtelesség lett volna őt otthagyni. A fiúnak ő volt a jövő, ő volt a cél. Neki? Mi volt az ő jövője? Hol volt az ő célja?

III.

A harmadik Királykisasszony elég könnyen kezdte vándorútját. A torna-táncnövendékek között ő volt a legjobb és így rögtön a vizsgáról szerződtette őt egy penzió, ahol az üdülőket tanította. A penzió festői környezetben épült és a legkisebb Királykisasszonyt

sokszor emlékeztette bérceországbeli kastélyukra. Élete kellemes és nyugodt volt. Semmi baj sem zavarta volna, ha nem érkezik a penzióba egy filmtársaság, aki a környéken felvételeket készített.

A hős, a nagy Norbert, egész este a fiatal és szép tornatanárnővel táncolt, egyformán kábítva őt forró szavakkal és hideg pezsgővel. Anna okos volt, de kicsit könnyelmű. Talán valamelyik Don Juan ösétől örökölte kicsit «minden mindegy» természetét.

Amíg a nagyvárosban tanult és együtt lakott szigorú nővéreivel, addig ő maga sem hitte volna, hogy hajlik, hogy vágyódik egy másfajta élet felé. De itt, ebben az idegen környezetben, idegen emberek között kitört belőle a sajátmaga által sem ismert másik természete. Ő nem vette komolyan a filmsztár beszédjét, de azért mégis jól esett neki. És jól esett hajnalban az autózás és jól esett a csók, ami 60 km hosszú volt. De amikor a 60 km-es csók után visszaérkeztek a penzió elé és a sztár már egész magátólértetődően akart bemenni Anna szobájába, ő az orra előtt bezárta az ajtót. A sztár sértve volt legbensőbb sex appeal-jéig, de nem tehetett mást, mint lefeküdt aludni, magában butának minősítve a nőt, aki elmulasztott egy ilyen kitüntető lehetőséget.

Anna másnap, mikor felébredt és visszaemlékezett a történetekre, megveregette saját vállát: «Jól van Anny, még idejekorán észre-tértél, te legkisebb Királykisasszony, csak nem szédülsz meg egy Norberttől. Egy filmsztár. Igen, de biztosan nem is Norbert, lehet, hogy az iskolában még Neufeld volt, de az is lehet, hogy csak keveset járt iskolába és valami futballcsapatból került a film tündérbirodalmába». És mindenféle valószínűtlen filmpályafutások jutottak eszébe.

Ő azt hitte, hogy végleg elintézte a dolgot és szépen tovább fogja élni nyugodt és biztos életét, de kinyilt benne egy ajtó, amit nem lehetett csak úgy egyszerűen visszacsukni. Ez az ajtó egy másik élet, egy másik világ felé vezetett. Eddig Anna természetesnek találta, hogy szép, de tovább nem törődött ezzel. Most elkezdett foglalkozni a szépségével. Figyelemmel nézegette a modern nőtípusról készült fényképeket, különböző külföldi magazinokban. Valósággal megtanulta ezeket a képeket, és elkezdte saját magát utánuk formálni. Nagyon meg volt elégedve, hogy sem kilói száma, sem csipője térfogata, nem haladta meg a hollywoodi szentírásban engedélyezett határt. De az arcán sok javítanivalót talált. Legelőször is beszerezte azt a piros rudacskát, ami eddig hiányzott retikülnek nevezett utitarisznyájából. És örült, hogy élénkvrös ajkai közül most még vakítóbban villogott elő hibátlan fogsora. Azután a szemöldökét ivelte hajszálvékonyra és miután még aranyzóke haját is fehérre, azaz platina-szökre szivatta, úgy találta, hogy megállja helyét az utolsó divat szépségei között.

Messzi Bérceországi tündérei biztosan elszomorodnak, ha távol-

balátó szemükkel látják ezt a változást. De utóbbi időben Anna egyre kevesebbet gondolt vissza Bércesországra, de annál többet gondolt előre egy új tündérországra, a Filmre. A környezete is észrevette rajta ezt a változást és míg eddig szabad idejében mindig a penzió növendégeivel szórakozott, most egyre gyakrabban volt férfi-társaságban.

Még nem volt életrevaló terve, de magában biztosan tudta, hogy rövidesen el fog indulni egy új élet felé vagy talán csak folytatni fogja vándorútját. Nem egyedül indult az út folytatására. Utitársa idegen országbeli férfi volt, aki órákon keresztül mesélt neki, annak az idegen országnak a film tündérvilágáról és amikor elindultak együtt, Anna rögtön a kezdetben ízelítőt kapott az elkövetkezendő csodákból. Szelek szárnyán, vagyis hatalmas luxusautón repültek, repültek ameddig csak el nem fáradtak. Ilyenkor megpihentek valami kis földi paradicsomban. Tengerről hegyes vidékre repültek, onnan újra egy hűvösebb tengerre és végre hatalmas kerülővel megérkeztek Filmországba. Ez a Filmország volt Fritz hazája. De itt szomorú meglepetés várta őket. Fritz mindent őszintén ígért Annának, ő nem hazudott, nem csalt, csak éppen megfeledezett arról, hogy még csak 22 éves és ahhoz, hogy Annának segíthessen, elsősorban neki lett volna szüksége papájának, a filmkirálynak támogatására. De ez a papa annyira megszokta már, hogy fiacskája, aki semmi komoly dologgal nem foglalkozott, átlag havonta egy új jövődöbeli filmszallagba szerelmes halálosan, hogy Annát még saját legfelségesebb színe elé sem eresztette, fiacskájának pedig hosszabb előadást tartott az általános súlyos gazdasági viszonyokról, azzal fejezven be magasanszárnyaló gondolatait, hogy fia zsebpénzzel (amiből egy négytagú család fényűzően megélhetett volna) a felére csökkentette. Az egész szülői szónoklatból Fritz csak ezt az egy intézkedést tartotta figyelemreméltónak. És annyira megrettent, hogy sírva fakadt szigorú atyja előtt, bevallotta Annához való halálos szerelmét és öngyilkossággal fenyegetődzött, ha apja beváltja fenyegetését. A szigorú és okos apa, aki számolta fiának halálos szerelmeit (ez éppen a nyolcadik volt), ragyogó megoldást talált; elküldte Fritzet a tengerentúli filmvárosba és erre az útra annyi pénzt adott neki, hogy ebből telhetett Fritznek legalább még nyolc új halálos szerelemre.

És kizárólag Fritz fiatalsága volt az oka annak, hogy elutazása előtt elfelejtett Annától elbúcsúzni és otthagya őt az idegen országban egy elegáns garderobe és egy kifizetetlen hotelszámla társaságában. Anna először maga sem hitte el, ami megtörtént vele. De amikor hiába futkosott az elveszett Fritz után és hiába próbált valami elhelyezkedést találni, akkor egy este szépen leült az ágya szélére és hősiesen megevett egy nagyobb tétel aszpirint.

Mire magához tért, már nem volt többet a kifizetetlen hotelszobában. Kórházi ágya mellett egy kis árva ujságíró üldögélt, aki

kiszimatolta, hogy az ismeretlen démon drámájának a háttérben a filmkirály áll és így akart valami érdekes riportot felhajszozni tengődő lapja számára. Csodálatosképpen a riport kitűnően bevált, a tengődő lapot legalább rövid időre visszarázta az életbe és Annáról tudomást szerzett Filmország.

Mire egészséges lett, válogathatott a szolgálatkész lovagok között. Miután első, gyermekkorban levő lovagjára igen keserűen emlékezett vissza, most egy hatvan év körüli daliát választott. Anna most már ismerte a fényűző életet és természetesennek találta, hogy az öreg elárasztotta őt minden földi jóval. Mindene megvolt Annának, amire vágyott, sőt elérkezett az első próbafelvétel napja is.

Az ördögös gépek ezerféle fényt árasztottak a pokoli hőségben, Anna kimaszkirozva játszott a már eddig több százszor elpróbált jelenetet a felvevőgép előtt. Tele volt ambícióval, reménységgel és vággyal, hogy érvényesülhessen, hogy megint saját maga keressen pénzt, hogy vörös-kék neoncsövek az ő nevét löveljék bele minden ország minden városának éjszakájába. És a próbafelvétel rossz volt. Anna nem volt alkalmas filmre. Hiába volt szép, hiába volt kifogástalan teste, hiába öltötte magára a modern nő típus uniformisát, nem tudott belemelegedni a szerepébe hideg volt. Éppen olyan hideg volt, mikor játszott, mint amikor a hatvanéves lovag ölelését tűrte. De a közönség nem elégedett meg ezzel. A lovag úgy látszik, szerényebb volt.

Lassan, szinte észrevétlenül alakult Anna új élete. Nem úgy, ahogyan ő képzelte, hanem úgy, ahogyan még másokról sem hitte el, ha ilyesmit hallott. A hatvanéves lovag mellett összetalálkozott egy negyven év körüli költővel, az a bizonyos elkeseredett félbemaradt tehetség volt, akivel együtt egymás be nem teljesedett vágyain keseregtek és alkoholban kerestek gyógyulást. Azután egyszer akadt egy széptestű boxbajnok és egyszer egy muzsik, aki egy tizedrangú kávéházban zongorázott és énekelt hozzá az ő anyanyelvén és akit nagyon megsajnál az éjszakán.

Szabályosan úgy élt, mint még sokezer nő a nagyvárosok erdejében, akik a sok-sok rikitó hangosság között tévelyegnek, keresnek egy utat, amelyik elvezeti őket valahová, de maguk sem tudják, hogy hová igyekeznek. Minden újabb férfit mérőöldkőnek néznek, amely közelebb viszi őket az ismeretlen cél felé és nem tudják, hogy minden újabb férfi millió kilométerekkel sodorja őket messzebbre, mindig messzebbre a dzsungel közepébe. Minden este csöndre, nyugalomra vágyódnak és minden este újra kezdődik a kártya, az ital, a tánc, az ölelés. De ha véletlenül mégis rátalálnak a kijáratra, akkor az utolsó pillanatban ijedten rohannak vissza a megszokott forgatagba, ami örli, dobálja őket. Félnak a felébredéstől, túlságosan megszokták a mámort, amit utálnak.

Igy élt Királykisasszony az élet boszorkánykonyhájában az álmok

tündérvilága helyett. Nem volt boldogtalan, élvezte a kényelmet, a gondtalan jólétet, ami körülvette. És kikapcsolta bensőjében a lélekvezeteket. Ha néha valamilyen komoly gondolata a lelkéhez akart beszélni — a lélek nem felelt. A vezeték elszakadt — gondolta ő, pedig csak erőszakkal volt kikapcsolva.

* * *

A hét esztendő letelt. A három Királykisasszony készült a találkozássra. Mindegyik izgalommal gondolt a másikra, mindegyik csak a jót, a szépet akarta megmutatni abból, ami vele történt. És mindegyikük elővette utitarisznyáját, ami azóta már többször újjászülett és alakot változtatott. Ágnesé finom barna bőr orvosi táska volt. Ilona csak valami kis bőrutánzatot szorongatott a kezében. Annáé elegáns krokodilból készült. Először a három kéz beszélt, amelyik a három táskát fogta. A rövidkőrmű, vakítóan tiszta, agyonmosott orvoskéz öntudatosan mutatta, hogy az ő munkája segít a szenvedő embereken. A másik kéz is tiszta volt, de a kemény házimunka feketén rakódott le a bőr apró repedéseibe és a mutatóujj letöredezett körme az írógépről beszélt. A harmadik kéz hosszú, hófehér ujjai még hosszabb piros körmökben végződtek és látszott, hogy nekik semmi más kötelességük nincs, mint szépnek lenni. A kezek gazdái is teljesen elütöek voltak egymástól. A három Királykisasszony három szürke munkakereső volt, amikor elindult. Ma egymás mellett állott a sokat dolgozó, de jól kereső intellektuell, az elnyűtt kispolgárasszony és a dísznő.

És megindult a beszélgetés. Eleinte egyik sem azt mondta, amit érez. A szavak idegenül, hidegen hangzottak. Érezni lehetett, hogy itt most olyasmiről folyik a szó, amiről nem szokás beszélni. A nők ritkán szokták kitergetni egymás előtt őszinte érzéseiket. És itt most a lelkek, a gondolatok, az érzések vetkőzöttek.

Ágnes élete csupa munka és siker volt. Az orvosnők között ő volt az első. Az ura is kiváló ember volt. Szépen éltek egymás mellett. De soha nem volt idejük egymásra, saját magukra. Munka, társaság, ritkán voltak együtt kettesben. Kicsit rideg, gyermektelen volt az életük.

Most megszólalt Ilona és eleinte kicsit szépítve mesélte el vándorútját, de később lehullott róla a szépítő zománc és látszott a szegényes kispolgári otthon, az agyondolgozott férfi, az elnyűtt asszony és a veszekedő gyerekek. «Igen, ha mindjárt akkor megesküdtünk volna, amikor először kezdtem érezni a testemben egy új kis fejlődő életet, akkor talán minden más lett volna. De a férfiak mindig rosszkor veszik el feleségül az embert. Elkésnek. Először próbálkoznak állással, üzlettel és mi belefáradunk, belefásulunk a várásba. És a végén éppen olyan szegényen esküszünk össze, mint amilyenek kezdetben voltunk, amikor még igazán szerettük egymást».

Anna külseje sokat árult el és így a két testvér már előre sok mindent tudott, mielőtt még ő beszélni kezdett volna. Azután rövid, odavetett mondatokban beszélt: «Nem vagyok férjnél, nincsen állásom, nincs foglalkozásom, de jól élek, mindenem megvan, amire vágyom. Szerelmes sohasem voltam, voltak álmaim, amik nem teljesedtek. Ennyiből biztosan megértitek, milyen az életem».

A három Királykisasszony szótlánul nézte egymást és lehet, hogy egy kicsit talán irigyelte is egyik a másikat. Mint ahogyan általában minden ember jobbnak látja a másik életét. És ekkor fenn a mennyországban megszólalt az édesanyjuk hangja. Olyan tisztán csengett, hogy mindhárman megértették.

«Kis lányaim, én régóta nézlek titeket innen fentről és mindig igyekeztem arra vigyázni, hogyha meg is ütitek magatokat a vándorút köveibe, ez az ütés mindig begyógyuljon és ti továbbmehesetek. Ne gondoljátok magatokról, hogy boldogtalanok vagytok és ne gondoljátok a másiktól, hogy az boldog. Mindnyájatok életében vannak szép pillanatok és ezeket meg kell fogni, csokorba kötni és emlékezni kell rájuk. A rosszat el kell felejteni. Te, Ágnes, örülj annak, hogy az emberek tisztelettel vesznek körül és te gyógyítod magad körül a testi szenvedést. Te, Ilonám, öleld magadhoz rosszkedő gyermekeidet és ha kis maszatos arcocskájukat megcsókolhatod, akkor elérted a legtöbbet, amit asszony a földön elérhet. Ennek a pillanatnak az édeségét tedd el azokra a szomorú órákra, amikor minden sötét és sivár körülötted. És te, kis legfiatalabb, eltévedt báránycám, te se hidd magadról, hogy hiába élsz. Még nagyon fiatal vagy, még megtalálhatod a te igazi utadat. Sokat tévelyegtél, de ezt csak a földön az emberek ítélik el szigorúan, azok az emberek, akik különböző utakon, különböző módon saját maguk is mind csak tévelyegnek. Idefenn, kis lányom, ez nem számít. Idefenn a lélek a fontos. Arra vigyázz, kislányom, arra a jó kis szívedre, amit egyedül én ismerek.»

Az eget hirtelen sűrű felhő takarta be és a három Királykisasszony nem hallotta tovább az édesanya hangját. Szeretettel néztek egymásra és hol volt, hol nem volt, volt egyszer három Királykisasszony, aki ép úgy vándorolt az életen keresztül, ahogyan mindnyájan vándorlunk. Nincs különbség őskor és modernkor között, nincs különbség szegény és gazdag között. A vándorok változnak, az út ugyanaz marad.

Barra Erzsébet.

ÁPRILY LAJOS KÖLTÉSZETE.

HA CÉHBE tömörülnének a különféle művészeti stílusok képviselői, Áprily a *gyémántkőszőrűsök*, vagy ha úgy tetszik az *aranymosók* csoportjába tartoznék. Abba a művészgárdába, mely nem a bő termékenység jelképét szőné zászlajába, hanem finoman ötvözött címerpajzs mögött csoportosulna, kis rakományú tarisznyával, de a kis rakomány valódi elefántcsont, vagy akár korintuszi, vagy déloszi ékességekkel lenne tele.

Áprily másfélvétizedes költői műve, mely most egy kötetben összegyűjtve lát napvilágot*, szép alkalom költészeete belső lényegének és művészi formájának szemléletére. Tizenöt év más költőtípusnál nagyobb verssummát eredményezhetne, de Áprily a finom gonddal alkotó és hasonló kiválasztással dolgozó költők közé tartozik, akihez minden közelebb áll, mint a gyors rögtönzés, a nagy termékenység. Az ő költői ideálja: *kevés verset adni, de minden versalkatrészben a legteljesebb művészi megvalósítást.*

Architektonikus líra ez. Kemény felépítettség határozza meg, de legcsekélyebb mértékben sem merül ki az érzéketlen szerkezet világában. Egyenes vonalú, zárt formaalkotása: *a parnasszien erdélyi kivirágása.* A zárt parnasszien formák keretein belül valami sajátos muzsikája van sorainak. Szinte a szimbolizmus zenei eredménye ez, magának a szimbolikus vers-teremtésnek mélyebb felszívása nélkül. S ezekbe a zenével megalkotott vers-épületekbe olyan színfoltokat rak, melyek viszont már az impresszionista festményeket juttatják eszünkbe. A forma askztikus tiszteletéből származik költészeete, anélkül, hogy l'art pour l'art kultusszá merevülne. A Leconte de Lisle-ek különös magyarállomását tanulmányozhatjuk nála: az individuális parnasszien formákban — mint látni fogjuk — Erdély tájai oldódnak fel.

* * *

Lelkének iránytűje két sarkpont felé mutat. Műformájának szigorúan felépített, zárt világában megjelenő zenei és festői elemeivel párhuzamosan, — melyre már utaltunk és részletesen is ki fogjuk fejteni — *erős intellektuádliz-mussal*, mely *bensőséges melankólia* nyilatkozik meg.

Áprily műveltsége mindenestől érvényre jut költészetében. Versalkotása sajátosan intellektuális költőre vall. Külsőségesnek tetsző verscímek (*Antigone, Jozafát, Opitz Mártonhoz, Ikaros, Beethoven halála, Arythmia*, stb.) épügy erre utalnak, mint verseiből kiragadott mondatok, vagy egy-egy egész költeménye. Még a halott Ady emlékének is klasszikus hangulatban állít emléket. Intellektuális versalkotó módját nagyszerűen kifejezésre juttatja, mely egyik legszebb költeménye.

* *Az aranymosó balladája.* Kecskemét, 1934.

... S amikor a nap láng-arany szekéren
a borszínű tenger-habokhoz ért,
kigyúlt a harc a patamarta téren
s égig csapott a holt Patroklosért.

És vég nélkül viharzott róna-hosszat:
pajzs öble döng és dárda-hegy zuhog,
zivatarától sírva hajladoznak
a vérbe gázolt tamariskusok.

És túl szekér-dörgésen, harci lármán,
szítók közül a győzelem kicseng:
«Mienk!» üvölti s ittasul a dardán
s a myrmidon rá visszazúg: «Mienk!»...

... Patroklos alszik. Barnabőrű testét
vér szallagozta s roncsoló kerék.
Bozontos melléről durván leszedték
napcsillogású büszke fegyverét.

Ő itt a béke szent holtak-szigetje,
dühödt sörényű tengerár felett,
márvány-öböl, amelyben számkivetve
a némaság örök horgonyt vetett.

(Patroklos alszik,
A halott Ady emlékének.)

Műveltségének emlékképei jelzik legtöbbször költészetének külső felületét s ebben a kultúrvagyomban oldja fel lírai mondanivalóját. Formájának tárgyilagos felépítése szinte fátylat borít alanyiségára, de a lírai alapélmény a forma szemérmes objektívizáló jellege ellenére is minden versében ott van. Van úgy, hogy egy-egy alcímbe (m. f.), vagy egy-egy odavetett képben éreztetni ki, máskor csak az *Antigone*, *Marathon*, vagy *Ikaros* kifejező képek mélyén lüktető feszültségből véljük kiérezni. Nem kitérő, mindent szubjektívizáló líra ez, ellenkezőleg, a legmélyebb lírai mondanivaló is objektív köntösben jelenik meg nála.

Ez a szemérmes, minden naturalisztikus kitérőléstől távol álló poézis azonban egyáltalában nem jelenti a líra tagadását. Sőt, olyan költői egyéniséggel van dolgunk, akinek művészi mondanivalói egyedül a líra területére szorítkoznak. Méltán várhatnánk Áprily-tól, — objektív versformáló készségének tudatában —, hogy epikus, vagy drámai formában dolgozzék fel székely népmondát, vagy helyi történetet. De erre mindeddig hiába vártunk s ezután is aligha fogunk tőle kapni. *Álom a vár alatt* című verse mögött *Rapsonné mondája* áll, de itt sem a mondát dolgozza fel. Versének csak alapköve *Rapsonné mondája*, — épügy, mint máskor *Patroklos*, vagy *Antigone*, — melyre lírai alapélményét építi.

Az a lírai hang, amely költészetének alaphangját megadja: bizonyos *melankólikus érzelemvilág*. Mindenre ránehezülő hangulat ez. Tekintete az *őszre*, a *mulandóságra* szegeződik. Egyénisége inkább a *naplementére* reagál, mint a *hajnalra*. S ha egyszer-egyszer a *tavaszi* ihlet is írásra, megnyugtató hangulatok után ismét visszatér megszokott rezignáltságához.

A kunyhóm vadvirágos réten áll,
harangvirágos, kék tündér-határon.
A csillém minden reggel messze száll
és minden este újra visszavárom.

Tündér-határon túl csillagmohos
erdő-homályban tompán zeng a tárna.
A csillém minden reggel arra száll,
s megáll titokzatos kincsekre várva.

S ha néha tárna-súllyal érkezik,
olyan mámorral dús a ritka este,
dalol a hálám: ó áldott a sok
parányi csákánytól kérges kezecske.

Áldott a csille, mert élembe hull
emberkéztől, sugártól szűz aranyja,
s áldott a kedvem is, mert újra cseng
tengerfenékről fölmerült harangja.

De máskor — annyiszor! — olyan fukar,
írígy kezekkel várják túl a törpék,
szomjú ölébe mitse töltenek,
hogy a kedvem harangját összetörjék.

Hegy árnya nő, madárka-szó csitul
s régóta várok már az alkonyatra,
s a fák fölött a csille fölmerül:
vajjon mit hoz, mi titkot tartogat ma?

Megáll s kilendül páros ajtaja,
mint két szomorú szárny az esti pillén —
s kezem csalódva visszahull: megint,
megint üresen érkezett a csillém.

(Tündér-határon,)

Szinte jelképesse szélesedik költészetében az *ősz*, a *komor havas*, a *mulandóság*: valósággal *Grieg muzsikája* bontakozik ki az erdélyi levegőben. (*Ősz*, *Szeptember*, *Őszi monológ*, *Naplemente*, stb.) Nyugodt, csendes, rezignált érzést sugároz ez a poézis. Képei, hasonlatai is az őszi természettől, a havasoktól nyerik színpompájukat. A természet is ilyen komor színben jelenik meg nála. Itt találkozunk költészetében a Kemény Zsigmondok, a Nyírók természetlátásával. Sötét természetérzéke a sajátos erdélyi művészek sorába állítja. Makkai Sándor Kemény Zsigmondról írván (*Kemény Zsigmond lelke*, *Napkelet*, 1926.), abban véli fölfedezni ennek a nagy regényírónak erdélyiségét, hogy *a tragikum komorságában látja még a természetet is*.

Áprily sötét természetérzékében is Erdély levegője nyilatkozik meg. De, hogy ebben a komor természetszemléletben megnyilatkozó melankóliában ott élne tiroli származásának szentimentális ellágyulása, — mint egyesek szeretnek rá hivatkozni — talán erőszakosan ki lehetne elemezni? Hisz maga

Áprily is utal rá (*Karmester-ös.*). Ha természet felé nézésében benne is van a tiroli vér szemléleti öröksége, amit lát : az az erdélyi természet — s ki tagadhatja — amit kifejezésre hoz : Erdély természeti képei. Az az életérzés, amely Tirolban érzelmes citeraszót revelálna, erdélyi levegőből táplálkozó poézisében keménybűgású csellóhangot teremt.

* * *

Mindazok, amiket az előzőkben Áprily költészetének belső, emberi lényegére vonatkozólag elmondottunk, szerves megfelelői az ő Erdélyben kifejlődött parnasszien költészetének.

Ő is, mint bármelyik francia parnasszien költő, szívesen rejti lírai mondanivalóit klasszikai témákba. A tragikus tájak leírásában érzi magát otthon. Tiszta, csiszolt nyelvalkotású költészetében feltétlen művésze a formának. Minden szó, minden árnyalat súlyos művészi probléma nála. S épügy, mint Heredia, Sully Prudhomme, vagy Leconte de Lisle, rengeteg szonettet írt, különösen pályája elején. Azonban, ha Áprily költészetét behelyezzük a magyar parnasszien menetébe, sajátos egyéni és ugyanakkor egészen magyar habitust szemlélhetünk nála. Ez a stílusjelenség is, — mint nálunk minden nyugati törekvés — pár évtizedes elkéséssel jelenik meg. Franciaországban reakció volt ez a stílus a romanticizmusra, viszont nálunk egyáltalában nem lehetett ilyen reaktív jellege. Arany János után, akinek munkássága távoli hasonmásában szinte már a *szemérmes parnasszient* jelenti Magyarországon, inkább folytonosságot jelent ez a stílus, mint ellenhatást. Persze a folytonosság is jelent újítást, ha nem álló epigonizmus s az Arany-ízlést folytató parnasszien újítását sem szükséges magyarázni. Ahogy a parnasszien, mint költői életforma és művészi stílusjelenség nálunk visszhangra talál, már nem lehet kizárólag az a jellege, mint pár évtizeddel azelőtt szülőországában. Hozzánk majdnem együtt érkezik az *impresszionizmussal* és a *szimbolizmussal* és azoknál a költőknél, akik nálunk a parnasszien formáktól indulnak el, már épügy megjelenik az impresszionizmus és a szimbolizmus leszűrt eredménye, mint ahogy alkotásmódjukat meghatározta a parnasszien. Így Áprilynál is.

Ezek a *stílustalálkozások* teremtik meg voltaképpen költői egyéniségét. Ahogy a szimbolizmus beleolvad parnasszien formájába, úgy érnek költeményei minden melankóliájuk ellenére férfias alkotásokká. Kemény felépítettségű verseiben érzelmvilága erős vázat kap : az a mondanivaló, amely más köntösben lágy érzelmességgé olvadna szét, itt kemény körvonalakat nyer. De, mint utaltunk rá, nemcsak zárt architektura és érzelem ez a költészet. Természeti képei sajátos, szinte impresszionista színfoltokat adnak.

Ne haragudj. A rét deres volt,
a havasok nagyon lilák
s az erdő óriás vörös folt,
ne haragudj, nem volt virág.

(Ajánlás.)

Az efféle impresszionista tájképfestő ecsetéről való színárnyalatok adják verseinek hangulatát. Hasonlóképpen ebbe a stílus kategóriába tartozik az is, hogy rengeteg színt és fényt jelentő szót használ. Ahogy a szimbolizmus első hírhozója, Rimbaud, fölfedezve a betűk zenei értékét, verset ír a *Magánhangzók-ról*, úgy ihleti Áprily-t egy-egy zenei hangzású név, vagy különös muzsikájú természeti tünemény — írásra.

Hó esett. A tar hegy orma
 habfehéren integet.
 Erdőkből a hó leűzött
 őszapókat, pintyeket.
 Almafánk és csipkebokrunk
 madarak tanyája lett...
 Walter von der Vogelweide
 lelke szállt a kert felett.

(Madarak.)

De mindezek az impresszionista nyomok és verseinek a szimbolizmus zenei eredményeihez kapcsolódó muzsikája mellett, az impresszionista versformálástól épügy távol marad költészete, mint a szimbolizmus érvényrejutásától. Ennek a két stílustörekvésnek csak a parnasszusi versalkotáshiba beleférő jelenségeit találjuk meg nála. Az impresszionizmus és a szimbolizmus csupán színezi parnasszien formáit.

Áprily eddigi verstermése hasonló jelleget képvisel a magyar parnasszien történetében, mint a szintén ebből az iskolából kisarjadzó alföldi Juhász Gyula költészete. Baróti Dezső írja erről a költőről (*Juhász Gyula, Szeged, 1933.*), hogy a parnasszien nyugalom zárt formavilágából és az ezzel kapcsolatos kultúrinspirációktól egyenest vezetett útja a népi vallásosság elemeihez és a szegedkörnyéki nép kincseihez. Hasonló jelenségeket találhatunk Áprilynál is. Anélkül, hogy versformáinak jellege lényegesen megváltoznék, költészetének szinte arisztokratikus, szeplőtelen stílusában bukkan Erdélyre. Fejlődésének során nem elégszik meg azzal, hogy erdélyi képeket adjon, hanem valósággal feloldódik munkássága az erdélyi hivatásban. Megírja azt a költeményét, mely mottója lett az új erdélyi irodalomnak, valósággal a transzilvanizmus mellett téve vallomást: a *Tetőn-t.*

Ősz nem hordott még annyi árva lombot,
 annyi riadt szót: «Minden összeomlott...»

Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem,
 vasárnap reggel a hegyekre mentem.

Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan.
 Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan.

Időkbe látó, meztelen tetőjén
 tisztást vetett a bujdosó verőfény.

Ott lenn: zsi bongott még a völgy a láztól.
 Itt fenn: fehér sajttal kínált a pásztor.

És békességes szót ejtett a szája,
 és békességgel várt az esztenája.

Távol, hol már a hó királya hódít,
 az ég lengette örök lobogóit.

Tekintetem szárnyat repesve bontott,
 átöleltem a hullám-horizontot

s tetőit, többet száznál és ezernél —
 s titokzatos szót mondtam akkor:

Erdély... Tolnai Gábor.

VERSEK

FÉNYEK AZ ÉJBEN.

Nem aludtam. Sötét volt a szobám
 s a sötétség zártan is végtelen.
 A sötétben valami fényre vágytam —
 s mint Pest szokta Szent István-éjeken:
 tűzijátékot rendeztem az éjben:
 halk hangon verseket dobáltam fel
 — verseimet —
 és ujjongtam a fényen.

A szerelem virág-pirosa szállt!
 Szétszikkasztott, meg szivalakba gyűlt,
 — táncolt, örült —
 s lebukott a sötétben,
 s a sötéttel egy-szín tónusra hült . . .

És feldobtam az együtt-szenvedés
 százezrekért sűrő gyémántjelét
 s visszazúgó gyémántkönny zápora
 verte szobám fekete éjjelét.
 De szivárványt húzott belé a hit
 s a szivárvány arany-hidat dobott:
 meleg-fények birodalmába vitt
 s nagyon-nagyon boldog is voltam ott . . .

Vad szépségek gyönyörűsége várt:
 Szagos virágözön, zúgó patak
 s a görgényi erdő a szókon át
 sugaras lombkoronába fakadt!
 És ragyogott a sötétben a kép,
 színezere nyárpompában bogárzott:
 világosság gyújtotta fel az éjt —
 és a szemem forró könnyekben ázott . . .

Majd Erdély is lebukott a setébe
 és új versből új képek büve áradt:
 Poetrix, az Olimposzról letépve,
 kopott mezben kenyérdarabért fárad . . .

Két kimerült szemében ég a hit —
de fölötte a tragikum lebeg:
Sötét sorsa sodrása arra visz —
magyar költő . . . másképp nem is lehet . . .

Az éj-háttér sötétjében lehull —
(fényuszálya ibolyántúli kék)
s most a vers a létem mélyébe nyúl.
Ó, ilyen fényt nem láttatok ti még:
Anyám szíve s a két meleg szeme,
— nem-földi fény a tiszta homlokon —
s zengő hangja, a gyógyító zene,
körülleng a szenvedés-ormokon . . .

És képre kép, színre szín lobogott —
mult a sötét, nem nyomasztott a csend,
szívem egyre gyorsabban dobogott,
nőtt, nőtt a nagy tűzijáték ott fent . . .
S az Istennel összenéztünk az éjben
— mi, egymásról mélységeket tudottan —
s abba hagytam fényidéző beszédem,
elaludtam boldogan és nyugodtan . . .

Nagy Emma.

ÚJ NAPJAINK HOMLOKZATÁRA.

Keményebb kor jön, ritkább lesz a szó,
súlyosabb az ököl,
játék helyett visszanyeri jogát
a munka és pöröly.

Szerelem helyett komoly szeretet
igazabb kapcsokat
köt férfi s nő közl, minden szalmatűz
mihamar lelohad.

Bajnoki főre vasból vert babér
fon kemény koszorút,
Nehezebb lesz az igaz férfisors,
de nem lesz szomorúbb.

Ha férfi vagy, aszkéta légy. A rend
legyen a csillagod.
Pusztuljon el, aki nem bírja meg
vállán a holnapot.

Légy ércszobor, de szív legyen szíved!
Vaskoronás fejed
emeld magosba: az új nap akar
szembenézni veled.

Keményebb kor jön. Vállald sorsodat
keményebb akarattal.
Férji: névtelen katona leszel,
de győz a hajnal.

Rónay György.

A KÖRÚT FÁI.

Alkonyi szellőben — hallod, hallod —
sóhajtoznak a körúti fák.

Minket kiteptek zöld erdeinkből
s bedugdostak szürke kövek közé;
hat méter, tíz méter, húsz méter,
kimért távolság, nyárspolgári rend.
Azért hoztak, hogy megkinozzanak,
hogy megcsúfolják bennünk a Természetet.
Ránk nem rakja fészket a daloló madár
s a pillangó nem pihen meg ágainkon.
Leveleink, a száraz könnyek, ősszel
hideg, kemény aszfaltra hullanak
s nem issza be őket
a nedves, puha, barna televény.
S tavasszal megcsonkítják lombjainkat,
kínnal, vággyal kiterjesztjük ágainkat,
egymás felé, bús száműzöttek,
hogy leveleink csókolhassák egymást,
hogy elsusogják közös bánatunkat,
de jön az ember éles ollajával
s lenyesi őket. Ostobák!
Elfeledik, hogy a kőpáncél alatt
élnek, élnek, élnek a gyökerek
s óvatosan, lassan előre kúsznak,
egymásba kapaszkodnak görcsösen,
fölszívva az erőt, a nedvet
s a sok nyomorult kis külön élet
lassan, lassan egy diadalmas
Életté fonódik. Behálózzák
alulról a várost a gyökerek:
az Élet él a holt anyag alatt.
Mint vastag, erős izomrostok
s minől érző finom idegszálak
végighúzódnak a földanya
testében s egyszer, egyszer egy szent tavasszal
a földhalmozott életerő
ki fog törni majd nagy robajjal.
Szétreped a kemény aszfaltpáncél,
leomlanak a kőpatoták
s a város helyén erdő lesz,
erdő, erdő, erdő!

Éjjéli szélben — hallod, hallod —
Üvöltenek a körúti fák.

Kunszery Gyula.

JOHN COWPER POWYS.

JOHN COWPER Powys most hatvanegy éves, Anglia legszebb vidékén, Somerszetben él teljesen visszavonultan. Semmi egyebet nem csinál, csak ír és sétál. Negyven évig Amerikában könyvtáros és tanító volt és későn kezdett írni. Igazi, jelentékeny, nagy könyvei azok, amelyeknek súlyát eddig még senki sem mérte meg, mind az utóbbi öt év alatt keletkeztek. Már ezzel a ténnyel magával egyedül áll: páratlan jelenség, hogy valaki hatvanhoz közel írja meg mondanivalóját két ezerlapos regényben és három tanulmánykötetben, amely együttvéve szintén kitesz ezer lapot.

Powys külseje megmagyarázza a késői korban ezt a nagy teljesítményt: nem mondható róla, hogy fiatalabbnak látszik, — van rajta valami, ami felül és kívül áll a koron. Nem határozott szóval megfogható jelleg ez: nem az erő és a példátlan, csaknem eszelős intelligencia sugárzása, nem valami kemény sziklaszerűség, nem valami vad elementáris energia az, ami fejének vonalait megmagyarázza. Ezeken túl van benne egy ősemberszerű kétértelmű démoniség. Ilyenek lehettek a kőkorszak emberfölötti képességekkel rendelkező varázslói: akiknek nem volt szükségük semmiféle praktikára, hogy hassanak, személyükből áradó mágikus erő önmagában hatott — ez az ember olyan dolgokat tud, amiket nem tud senki más, oly közeli és benső ismeretségben van a rejtelmes hatalmakkal és ezeket a hatalmakat annyira magában tartja, hogy hatása, minden egyébtől eltekintve is — félelmetes. Powys személye körül a kőkorszak levegője él, ez a súlyos, homályos, vad, elemi, démoni idő: a természethez való közelség minden meleg áldásával, de a veszélyes élet minden feszült lélekjelenlétével és a nehéz életért való minden erőfeszítéssel, de feltétlenül és minden körülmények között az egyértelműséggel, tisztasággal, komolysággal és mélységgel.

Tanulmányt és regényt írt, régebben verset is (tanulmányai: *The complex vision, The religion of sceptic, Visions and revisions, Suspended judgements, The meaning of culture, In defense of sensuality, The philosophy of solitude*; verseskönyvei: *Wolfsbane, Mandragora, Samphire*; regényei: *Wood and stone, Rodmoor, Ducdame, Wolf Solent, A Glastonbury romance*) és mindegy, hogy az ember hol kezd megismerni, mert elméleti könyvei irodalmi műveiben folytatódnak és fordítva. A kulcs pedig a Powys-i világ bejáratához, minden könyvéhez mindig: a «magány» megértése. A magány: «az édes trance», «az az állapot, amikor az ember a legmélyebben szeret» — a boldogság és «a boldogság érzésében nyugszik a kozmosz titka», «csak, ha a lélek teljesen magányos, tárul fel az univerzum mágiája»: — «mindennemű emberi lét egyedüli kulcsa a szenvedélyes magány». Powys magánya azonban nem a modern ember elveszelődött, kétségbeesett, elszakadt egyedülléte, nem a byroni romantikus góg, nem a XVIII. század szentimentális rajongása, nem a középkori magány, — nem! Ez a magány az ősi, a «kőkorszakbeli», a természetközelség magánya, egy sajátos állapot, amikor az ember

képessé lesz arra, hogy megnövekedjék, kitáguljon, magába szívja környezetét : nőjjön, nőjjön, egészen addig, amíg átfogja «a nem emberi tudatokat, az esőt szívó fákat, a levegőben szálló varjakat, a réteken legelő bárányokat, a folyóban zajtalan úszó halakat, a napon sütkérező kigyókat, a kozmogonikusan ősi sziklákat» — amíg átfogja az egész világot és azonossá lesz vele. Ez az állapot egészen személyes, ez az én egy formája, ez az : «ichthyosaurus», az emberi én megnövekedése ősi méretekre. Ez a magány legmélyebb varázslata, egyedül lenni és ebben a magányban átfogni mindent, ami él.

A «Magány filozófiájá»-ban egészen széles alapon és történeti perspektívában (Lao-tse, Herakleitos, Rousseau, Wordsworth) kifejti a magány egész jelentőségét és szembefordul a modern élet «nyájszellemiségével», a «szociális hazugsággal». «Az eredeti szellem egyáltalán nem tiszteli a modern eszméket . . . mindegyik meg van bélyegezve rövidlátással, rosszindulattal, előítéllettel, képeletszegény álrodalmisággal, emélyítő dogmatizmussal és neveléséges pedantériával.» A modern élet «mániákus rovarvilág», amit Powys nem visel el, túlságosan belelát a «bolond optimizmus eszményi hipnózisába», tudja, hogy ebben a világban «az igazság nem vakon született, hanem mi dugtuk bele egy vastag zsákba». Powys tanácsa igen egyszerű, ettől a világtól megszabadulni: «megfizetni a császárnak, ami a császáré», hogy aztán az «emberiség», a «humanitás», a «szociális», a «kollektív» hagyja el az embert, hagyja, — egyedül («work to earn your right to be alone»). «A történelmi emberiség, a tradicionális emberi törvények annyira szétrombolták a mi elemi és felsőbbrendű kapcsolatainkat a világgal, hogy ennek következtében a művelt butaság egy neme keletkezett, egészséget elen törvények rabszolgái lettünk és rovarokká süllyedtünk.» Powys ellensége minden «közös»-nek, ellensége legfőképpen a «munkának». Az új világ, aminek eljövételében hisz, igazolni fogja : «az önzés-ösztönt, a szublimált erost, a természetérzést és a vallásos ösztönt». Ebben az új világban «a szabad időnek székesegyházat emelnek és ott az őt érzéké lesz a legmagasabb oltár. Kegyessége az egész bolygó bizonytalan organikus atavizmusa lesz, ritusa az emberi tapasztalat sok hosszú évszázada. Erénye az lesz, hogy boldognak kell lenni, annak, ami minden dolog közül a legkönnyebb és legegyszerűbb. Nem a legjobban szeretett, de az a szellem, akire a legtöbbet gondolnak, lesz a világ Első Oka ; és a nagy daimon, a Véletlen lesz a legelevenebb lélek».

Powys mélyen vallásos ember, — de az ő vallása a kőkorszak démonikus vallása, a természetközelség, a világgal való azonosság elsődleges szellemisége, egy nagy közös részvétel a kozmikus teremtésben, mert ahogy Aquinói Tamásból idézi : to create is the prerogative of personality — a teremtés a személyiség első előfeltétele : a teremtés a legősibb világerő, a legmélyebben fekvő természet, a teremtés maga az élet, az az élet, amelyik : «mélyebb, sajátosabb, megfoghatatlanabb, semhogy értelmünk egyáltalán megérteni engedi». Powys vallásos, ha meg is veti a modern «szociális» világ eszméit (send society to the devil), amelyek nemcsak «naivak, ostobák, hanem gonoszak, arrogánsak és bigottak is», amelyek előkészítik a «pénz gépezet uralmát és az emberrel való örült kísérletet, ami Oroszországban folyik». Két dolog van, amely «természettől fogva súlyosan és ünnepélyesen vezeti az emberiséget : az öröm és a vallás. Az öröm az élet titka . . . a nevelés, a vidámság . . . a vallás titka a túlvilág misztériuma».

Ezzel nagy általánosságban kiemelkednek Powys gondolatai tanul-

mányai alapján, de természetesen ebből az előadásból távolról sem tűnik ki az író utólérhetetlenül erőteljes kifejezése, képzeletgazdasága és lenyűgöző ereje. Ami regényeiben van, az nem más, mint a tanulmányok gondolatainak belépése a művészet kép-világába. A «Wolf Solent» a kép-világ előcsarnoka, a «Glastonbury romance» (Amerikában 1932-ben jelent meg, Angliában 1933 nyarán) a világ maga.

A «Wolf Solent» tartalma nyersen: egy férfi története két asszony között. De a férfi és a két asszony körül az emberek, emlékek, tájak, események, történések és belső elváltozások olyan színpompás, életteljes és túláradó világa él, amely semmi egyéb, mint a «kozmoszá vált ember magányának» himnusza, a himnusz minden külső és belső jelével. Ez a könyv a «magányos ember csendes orgiája» az élet szépségének dicsérete, csupa öröm, édes dallam, mély zene egy egész zengő földdarab. A «Wolf Solent» mögött ott áll Powys «mithológiája» — az őselemek vad szépsége, az élet kegyetlen forrósága.

«A Glastonbury romance»-t az ember bármely oldaláról nézze, kétségtelenül a kor legnagyobb regényalkotásának látja: terjedelemben, apparátusban, személyeinek sokaságában, eseményeinek változatosságában, filozófiájának mélységében, emberi jelentőségben és stílusában. Tartalma: egy angol tartomány, Glastonbury környékén, Somerset és Dorst vidékén egy ipartelep körül lejátszódó történet, amelyben résztvesz a kapitalista tőkés, a kommunista munkás, a vallásújító, aki Arthus király világát akarja feltámasztani, az adminisztráció, egyéni és közös vállalkozások, a hatóság s ebbe a sűrű, bonyolult történetezővénybe állandóan beleszövődik a táj: Stonehenge, a kőkorszakbeli templom, gigantikus szikláival, a folyó, a barlang, a hegyek, a fák, a rétek, az utak. A regénynek negyven főszereplője van: mindegyik szereplője démona önmagának. Mint őskorból feltámadt titánok küzdenek egymással és a táj láthatatlan démonaival. Rejtelemes szál fűzi egyiket a vízhez, a másikat a sötétséghez, a harmadikat a naphoz, a negyediket a kövekhez. Ez a Powys-i «mithológia» teljes kibontakozásában, ez az a látomás, amit Powys az élet legmélyebb lényegének tart, ez a folytonosan ömlő-, hullámzó-, dagadó-, apadó-, mozgó életfolyam, az élet egy őschaosza azzal a különbséggel, hogy «éppen a chaosz ellenkezője», a telt, duzzadó élet viharzása, — teljes Powys-i kép az életről, egy az életnek őskori víziója. A regény ellen azt a kifogást emelték, hogy nem «reális». De a regény nem is akar olyan értelemben reális lenni, mint akár még Dosztojevszkij vagy Proust vagy akár Joyce. A Glastonbury a mithológia mélységével reális, egy fokozottabb, intenzívebb, lényegesebb realitással reális. A tájak, alakok, jelenetek, eseményeknek itt nincs «pszichológiai», vagy pláne «szimbolikus» jelentősége — itt semmi sem érthető minden további nélkül — itt minden primer módon átélhető és ennek jelentősége mind életszerűségében, bizonytalanságában, közelségében, — mélységében van.

Ez Powys egészen egyedülálló vívmánya, ez volt az, ami első bírólóinak szájába adta a Dosztojevszkijjel és Prousttal való hasonlatát. És újítása nem technikai, mint Joyceé (akitől azonban igen sokat tanult), hanem belső újítás: amit ő feltár, az életmód, ahogy Dosztojevszkij regényeiben is egy elmélyülő. Intenzívebb életre való ösztökölés fekszik. «Meddig korbácsoljam az emberiséget, hogy felébredjen!» — kiáltotta egyszer Dosztojevszkij. Ugyanezt kiálthatná Powys is: kínzó és rettenetes képei, nehéz varázslatai, szenvedélyes kitörései mind «korbácsütések» egy mélyebb életre való kény-

szerítés. Powys írói módszerének újsága : megtalálta azokat a lehetőségeket, amikkel az «emberiséget felébreszti» a modern sekély, üres életnek ebből az «ördögi, szürke, tompa, kísérteties, sivár idiotaságából» — kiragadja innen és belevigye a gyökerek felé az ősi természetbe és felfelé a magas szellemiségbe.

Lehetne kiemelni a regényből alakokat, akik a legközelebb állanak az íróhoz : Geard of Glastonbury-t, ezt az alakot, akiben egyeütt van Karamazov Iván minden intelligenciája, Szmerdjákov minden sötét démonisága, Aljosa misztikuma, Dimitrij életéhsége és az öreg Karamazov ördögi makacssága ; vagy ki lehetne emelni Sam Dekkert, ezt az idióta geniet, John Crow-t, Philip Crow-t, vagy valamelyik női szereplőt ; meg lehetne említeni a Stonehenge-jelenetet, a folyó-fejezetet, a forrongás kitörését vagy az árvizet ; le lehetne írni szörnyűségeket, mint azt, amikor egy halott gondolatait mondja el, vagy mikor az egyik alak a barlangba hurcol egy nőt — a «Glastonbury romance» mint minden igazán nagy könyv nem tűri meg a részletek kiemelését. A regény egészével hat, mint ahogy Powys is az egészével hat : minden könyvével és személyével : azzal a bizonyos kőkorszaki démonikus sámán-személyével, aki egy egészen új, nagyszerű, mély életet mutatott meg olyan gesztussal, mint egy húszezer évvel ezelőtt élt varázsló.

Hamvas Béla.

Valér Erik: Il Trovatore. (Fametszet.)

Farkas Gyula : A magyar irodalom története. Budapest. 1934. Káldor. 336 l. 8° Nehéz s ritkán hálás feladat egy-egy tudományszak népszerű összefoglalását megírni. Nemcsak a közvetlen s mindig kissé érzelmes közérdekűség igénye ütközik itt a tudomány elvontabb s hűvösebb tárgyilagosságával, nem csupán a novellisztikus érdekesség a tudományos rendszer szigorú szakszerűségével, hanem elsősorban s legerősebben a kutató kritika szabadsága a közvélemény korlátaival. Fokozott a nehézség ott, hol, mint az irodalomtörténetben is, az igazi munka az anyagközlésen túl kezdődik s ahol az értéklés vagy újraértéklés a közfelfogás mélyen beidegződött meggyőződéseit érinti. Az efféle igazán jó összefoglalás oly író kíván, akiben van érzék ahhoz, hogy közönségével azonosuljon s erő, hogy azt ki ne szolgálja, aki képes egyénisége éleit lesimítani anélkül, hogy unalmassá s színtelenné váljék, akiben van bátorság az élet szeszélyes sokféleségét a tudomány «racionális vonalai» szerint rendezni s alkotó ösztön e vonalakat egységes szervezetté összefogni.

Farkas Gyula két nagy monográfiájában tanujelét adta annak, hogy ért tudománya «tolvajnyelvéhez», most megjelent összefoglaló magyar irodalomtörténetében «közírói» tehetsége is megnyilatkozik. Stílusa ügyes vegyülete a tartózkodó tárgyilagosságnak s a publicista hatékonyságnak: közvetlen, de mégis emelkedett s érzelmileg telített, egyszerű, de szívesen él egy-két lapidáris, már köztulajdonba átment képpel, hasonlattal, nem kerüli a korhangulathoz simuló archaizmusokat,

de lényegében egészen mai. Kifejező és termékeny korszerűség ez. A divatos szavaktól nem fél tán eléggé, de lényegében méltón s közérthető modernséggel fejezi ki új, önismeretre törekvő középosztályunk gondolatvilágát és stílusideálját. Ha Beöthy Zsolt híres Kis Tükreéből kiolvashatjuk a századforduló irodalomtudományi módszerének s magyar közszellemének lényeges jegyeit, akkor Farkas könyve jellemző kifejezője az új módszernek s egy újabb nemzedék felfogásának.

*

Farkas Gyula szellemtörténetet ír. Szemléleti módja, melyet sokan, nem teljes joggal, szociológiaiának neveznek, most egészen következetes határozottsággal érvényesül. A hagyományos életrajzi, stílus- és műfaj-történeti szempontok háttérbe szorulnak művében. Író és munkája úgy jelennek meg, mint egyetlen, bonyolultságában is egységes szellemi folyamat hordozói, mint a magyarság szellemi arculatának kialakítói, öntudatának kifejezői. Ez az a középponti vezérgondolat, mely egységesíti s átsugározza az egész rendszert, ez értéklésének legszilárdabb alapja s ez határozza meg a történelmi anyag tagolását is. A fejlődés menetét egy kettévált s ismét egyesült folyam mutatja: az egységes középkori keresztény művelődés a XVI. században kettészakad s a nemzeti erőgyűjtés (XVIII. sz.) csendes évtizedei után a nemzeti gondolat jegyében újra egyesül (XIX. sz.), hogy aztán az utolsó századforduló körül egy «új európaiság felé» induljon. Lényegbevágóan új e rendszerben a reformáció s ellenreformáció

egységes s egyidejű tárgyalása «A keresztény művelődés kettészakadása» címen s az egész XIX. századnak: romantikának, ifjú Magyarországnak s nemzeti klasszicizmusnak egyetlen ívbe foglalása. Mindkettő meggyőző s elsőrangúan értékesíthető lelemény. Csupán a «Nemzeti gondolat uralma» című legnagyobb s leggazdagabb fejezetben nem sikerült irodalmunk fénykorának roppant anyagát megnyugtató áttekinthetőséggel rendeznie.

Nemzeti szempontú irodalomtörténetet írni ma roppant veszélyes feladat. Schol így nem ütközhetik tán a tudományos tárgyilagosság a kortárs elfogultságaival. Farkas csaknem mindig imponáló biztossággal hidalja át az ellentéteket. Módszerének hajlékonyságán kívül elsősorban nemzeti szemléletének magassága s rugalmassága teszik ezt lehetővé.

Módszerének alapvető kategóriája az irodalmi tudat. Ez a fogalom annak a Horváth Jánostól származó felismerésnek szülötte, melynek értelmében a váltakozó korok mást és mást értettek irodalom alatt. Az irodalom történetírójának kötelessége, hogy az irodalmi tudat e változó rétegeit felkutassa s azokhoz alkalmazkodjék. A századforduló közfelfogása elsősorban a magyar nyelvű, népi gyökerű szépirodalmat tekintette az igazi magyar irodalomnak, ehhez mérte a mult rendkívül sokrétű anyagát. Az új kutatás történelmibb s immanensebb szempontok szerint halad. Nem keresi pl. a népi ideált ott, ahol a kor tudata mást követel, mint mondjuk Balassánál, aki humanista s Gyöngyösinél, aki barokk költő volt. A szépirodalmon kívül ismét szerves jelentőségéhez juttatja a történeti, vallásos, erkölcsös és oktató irodalmat is, melyek nélkül a régi magyarság érthetetlen volna. A magyar nyelvűség kissé formális és nem egyszer anakronisztikus szempontján túl

megy s felveszi körébe a magyarországi latinságot s a többi nemzeti nyelvek idevágó termékeit is. Farkas nagy tárgyismerettel s biztos építő érzéssel foglalja egységbe a legújabb kutatás — Horváth János, Szekffü Gyula s nem kis részben saját műveinek — eredményét. Művének kompozícióját is, mely teljesen sajátja, a modern tudomány szelleme itatja át. Ugyanez a magasabb értelemben vett korszerűség szélesíti ki, teszi színessé s mélyíti el a nemzeti szellemről táplált felfogását.

Valóban, nemzeti érzése tágasabb, mint egy előző nemzedéké. Mintha az ősi Hungária ihlete jelentkeznék benne is újult s egyre erősödő színekkel. Nem csupán a fajmagyarság, hanem a Hungária terében sorsközösségben élő, a tájt kitöltő s a történelem közös szellemét hordozó népek mindegyike szóhoz jut a maga helyén s a maga szerepében. Elsősorban a németiség, nemcsak azért, mert a Bleyer-iskola e téren már hatalmas előmunkát végzett, hanem súlyánál fogva is. Mintha Bod Athenásának modern s elmélyültebb igazolása lenne ez. Még nem teljes határozottsággal: Farkas még nem egyszer ellentmondóan keveri a «magyar fajiság» s a «közös népi sors» kategóriáit. De ez is csak azt mutatja, hogy nemzetelménye problematikusabb s színesebb, mint volt a századforduló bizakodó s önelégült hazafiassága. Éles s kemény hangsúlyt nyer a nemzeti ihlet másik arca: az illuziótlan önismeret, a gyötrődő keserűség, sőt a kétségbeesett reménytelenség magatartása is. Az Ady-féle magyarságnak — nem Ady korának — történelmi rehabilitációja történik meg akkor, mikor felsorakoznak Ady elődei a keserű kritikában, Kazinczytól, Kisfaludy Károlyon s Vörösmartyn át Gyulai Pálig. De mégis, minden problematikussága s nagy dialektikai feszültsége ellenére is nyugodt és biztos az a magyarság,

amely Farkas könyvének mintegy szellemi főszereplője. A nyelvénél mélyebb s szilárdabb rétegekből táplálkozik. Valami mélyen nyugvó, sokszor rejtőzködő szellemi erőközpont sugározza ki, melyet nehéz a szavak s fogalmak eszközeivel megközelíteni s egyszerű képletekben kifejezni. Megnyilatkozik a középkori s a barokk latinságban épúgy, mint pl. a német nyelv leplei mögött is, de nem bizonyos — Széchenyi mély gondolata szerint — hogy a magyar szóval együtt egyszerűen tovább plántálható. Nem tart attól, hogy Nyugat szellemi hullámai elsöprik, mert Európa részének tudja magát s a történelem nagy áramában a «külföldieskedő» mozgalmakat is saját hasznára tudja fordítani.

*

A részletek szempontjából minden rövid összefoglalás ellen lehet kifogásokat emelni. Farkas könyve minden lényeges részletet magában foglal s mégis: a hagyomány őrei biztonnal rövidnek fogják találni egy-egy régi író méltatását s az új irodalom nyugodt és tárgyilagos összefoglalása is aligha kerülheti el a kimaradt vagy elhanyagolt írók s pártok ellentmondásait. Farkas ereje különben is az összefoglaló közösségi-szellemi áramlatok jellemzésében mutatkozik. Itt bontakozik ki művének újdonsága s e pont körül alakulhat ki valóban termékeny s eredményes vita. De e vita már inkább a tudomány belügye lesz; a magyar közönség olyan könyvet kapott kezébe, amely egy mély s európai érvényű magyarság távlatából s a modern tudomány eszközeinek segítségével mutatja meg irodalmunk szellemének fejlődését, amely tárgyi gazdsága mellett is nagyvonalú s egységes kompozíció s amelyet élvezettel és igaz okulással olvashat.

Keresztury Dezső.

Tóth László: A tehetségtelen. Regény. Révai-kiadás.

«A szavaknak új értelmük nő, amint egyik évről a másikra új ága nő a rózsafának és új virág csattan ki a végén. A szavaknak ma új árnyalataik vannak, új fényben fűződnek meg» — írja Tóth László egyhelyütt. Hangtalan, megfoghatatlan átalakulását a szavaknak és változását annak, ami a szavak mögött van: ezt öntötte Tóth László regénybe.

Ma, új formák és új értelmek keresésének szaggatott korában az ilyen vállalkozás kilép a regénynek, a mesének, a történésnek keretéből. Többet akar és többet nyújt, mint egy olvasásnyi szórakozást és elgondolkozást. Az író beveti mondanivalójának zsinórját a problémák alaktalan, folyékony halmazába s e körül kikristályosítja azt, ami már megérett a formára. Az író leszűr bizonyos újonnan vagy újra megtalált igazságokat megállapításaival rendet oszt a forrongásban, következtet és irányt mutat.

Hogy mindezen felül pompás, színes, lüktető, pillanatra el nem landadó regényt adott Tóth László, azt talán nem is kell külön megemlíteni. A társadalomlátó bátor szókimondása egyesül benne a vérbeli író gazdag mesélőkedvével. Ez a ritka szintézis lendíti a művet a mai regényirodalom első sorába.

Gaston de Faironville, a regény «tehetségtelen» hőse irodalmi családból származik. Apja, nagyapja, dédapja költő volt. Ő maga már csak irodalmár. Ugy nő bele az irodalomba, «mint pékinas az apja kenyérsütő mesterségébe». A költészet nem izzik benne szenvedélyé, energiátlanul, kedv nélkül, mesterszerűen ír, mert apja így nevelte és így kívánja.

A történet egyszerre két ponton sűrűsödik problémává. Ae egyik: a fiú és az apa közötti ellentét tudatossá válása; a másik: a generációs

különbségeken felül az eszmék különbözősége és összecsapása. Az öreg André de Faironville gyűlöl és megvet minden gépet, mindent, ami a technikával összefügg. Fia pedig hatalmas sportkocsiján százkilométeres sebességgel vágat a kitűnő francia beton-országúton. Gaston a rohanásban, a szédítő, duruzsoló száguldásban érzi néha azt a felszabadulást, azt az elérkezést önmagához, amelyet a költészetben kellene megtalálnia. Új darabjának bukása, egy életreszóló, erős, tiszta szerelem és egy átmeneti, kényszeredett kaland góromba testisége kirántja a mindennapiság körbenjárásából. Megcsömörlik attól az irodalmi beltenyészet-től, amiben eddig élnie kellett. Pilótának áll be. Meg akarja mutatni apjának, az egész világnak, hogy ha írónak közepes is volt, mint «ember, elsőrendű». S mint pilóta a legelső a világon. Világrekord alatt körülörpüli a földet, ünnepezt hős lesz.

A történet talán így is befejezett lenne, de Tóth László többet ad. S ebben a többetadásban van az egész regénynek a magva, a lényege. Gaston de Faironville, a tehetségtelen fiatal író fölemelkedik a földről, a társadalmi konvenciók, az irodalmi sablonok, a beletörődések, a félmegoldások földjéről. Az viszi előre és föl, a felhők fölé, ami ennek a kornak a fiataljait mind a magasba lendíti: a lélek. Tóth László regényében a szellem ellenlábasa a léleknek. A beteges, korhadt intellektualizmus a szárnyaló spiritualizmusnak. Az új kor emberének nem kell a szellemiség, amely sokszor üres szellemességgé fajul. Gaston is csak azért «tehetségtelen», mert a «századeleji aforizma-emberek» körében él. Abban a percben, hogy legyőzvéen egy bizonyos tehetetlenségi nyomatékot, elmenekül közülük, legyőzi tehetetlenségét is. Felszabadul.

Feledhetetlen a könyvnek az a fejezete, amelyben Gaston az Atlanti óceán felhői fölött a nap felé szágul-gépével. Ez a felszabadulás pillanata. «Az Úr jár a vizek fölött» érzi meg és ráébred arra, hogy csak azért lett pilóta, hogy költő lehessen. Amit pedig írni fog, az egészen más lesz, mint amit az irodalmi szalónok finnyásai és az irodalmi kávéházak borzasai megszoktak és gyártanak. A lélek költészete lesz a szellem irodalmával szemben.

Ebben a szép és teljes kicsendülésben szinte elvész a regény két kisebb kifogásolni valója. Az egyik: a regény nőalakja kevésbé kirajzolatlan marad, noha a szerelem maga — hogy a pilótakifejezéseknél maradjunk — ha nem is a benzin, de az olaj Gaston gépének motorában. Lehet, hogy ez a hiányosság összefügg a másikkal: a regény egyes részei kissé szűkrefogottak. Valószínű, hogy a regény aránylagos rövidsége az oka ennek.

Ezért azonban bőven kárpótol az, amit különös örömmel emelünk ki: az az erős, bátor hang, amellyel Tóth László a fiatalság ügyét megszólaltatja. Már az elmondottakból, a problémák vázolt szembeállításából következik, hogy Gaston de Faironville bizonyos mértékig egy egész nemzedék képviselője. S amit Tóth László az irodalmi vonatkozásokban mond, az az ifjúság szerepére vonatkozik minden téren. «Aki az irodalmi békét akarja, az ifjúság veszedelmét akarja. Mert a fiatalság csak harccal törhet előre, békével legfeljebb előléphet, — előbb az akadémiai pálmáig, később, ha jól viseli magát, egészen a zöld frakkig.»

Tóth László ezt Párisban mondatja párisi emberrel. De nem biztos, hogy nem a Duna két partjára gondolt-e, mikor írta.

Bethlen Iván.

Budapesti képeskönyv. Összeállította Genthon István dr. és Nyilas-Kolb Jenő. Kiadta: Somló Béla. 157 lap.

A 199 képből álló könyvet egy egész kis gárda segítette megteremteni «minél hamarább, minél szebben, minél tökéletesebben» — amint az előszóból olvashatjuk. — Valóban a képeskönyv alkotói a legnagyobb lelkesedéssel iparkodtak szépséges fővárosunknak az «arcképét» megörökíteni és nemcsak a multját és jelenét, hanem «hangulatát és ritmusát is egyaránt megmutatni». Kezdik a régi várost ábrázoló metszettekkel (Schedel krónikájának közismert Budájával) és az első, XII. századbeli köemlékkel. A sok szép műalkotás között bemutatják a fővárosi fürdőéletet, sportot, lovaspólót, dunaparti korzót, Gerbeaud-palotát, sőt még a «Gyöngyös Bokréta» szereplőit is. Így aztán érthető, hogy sok minden már nem fért bele ebbe a szép könyvbe. Nem látunk pl. a római korabeli főváros sok érdekes részletéből semmit. Hiába keressük a könyvben Lechner Ödön postatakarékpénztári épületét, vagy az Iparművészeti Múzeum jellegzetes palotáját, bemutatott középületek (pl. Vigadó, Opera) remek freskóit. Sajnos, kimaradtak a fővárosi temetők szépségei is. Ami azonban benne van a könyvben, azt a legteljesebb élvezettel nézegethetjük, anynyira kifejezőek és művésziek a felvételek.

Eltelkintve a bevezető 15 metszet hosszabb szövegétől, a többi 184 kép rövid néhány soros magyarázatát kár volt a könyv végére tenni. Azok elérték volna a képek alatt is. Így elkerülhetőek lettek volna a többször megismétlődő hibák a képek címezésénél, számozásánál, egymásnak ellentmondó magyarázatoknál. Nem említve a becsúszott sajtóhibákat (mint pl. a Szent Jobbnál), már

nagyobb tévedés az a megállapítás, hogy a Bécsikapu-téri evang. templom a XVIII. században épült és többször átalakították, holott ez a kedves templom mindössze alig néhány évtizede létesült.

Nem részletezve egyéb kisebb hiányosságokat (mint pl. a képek nem mindig szerencsés csoportosítását), csak a legteljesebb elismeréssel és örömmel állapíthatjuk meg, hogy a fővárosunkat ismertető nem nagyszámú irodalom a legszebb fővárosi felvételeket tartalmazó képeskönyvvel gyarapodott.

Mesterházi Jenő.

Csöndes Pál: Ifjúság. Budapest. Káldor, 1933.

«Ne bánts, jó Olvasó 'sengéjét édes Mártiusnak» — szól Andreas Gryphius szavával Csöndes Pál, amikor 1913-ban koszorút köt Goethe és más német költők átültetett verseiből. Goethe, Heine, Lenau, Mörike és mások szavait hangolja e kötetben nagy műgonddal és nyelvérzékkel magyarrá. A hivatott műfordító önmegtadadásával merül el a versbe s a fordítói varázslat eszközei közé bevonja a fordított költőkkel egykorú magyar nyelv fanyar és gyermeki bájú szépségeit is. Öreg Reinmar úr szerelmét s Gryphius beteg szomorúságát a XVII. század komor ékú magyar nyelvén leplezgeti.

S most — 20 évvel később — drámai képeket ad ki, hogy néhány éles sugárral belevilágítson abba a tragikus mélységbe, amelynek ifjúság a neve. Christian Günther versétől az *Ifjúság*-ig: 1913—1933! A szóötös individualizmustól a problematikus kollektívizmushoz! Nagy út s e két állomás jelképesen mutatja életszemléletünk és létérzésünk fejlődésének utolsó útszakaszát. Ime a l'art pour l'art papjának le kell jönnie a toronyból s a hónapos szoba, a törvényszék és a börtön látomásai

között kell feleletet keresnie a kor problémáira.

Ez a törekvés természetesen, az író költői és nyelvművészi beállított-sága következtében, csak szimptomatikusan jellegű s a műben is megoldás nélkül marad, irányánál és gondolati tartalmánál fogva azonban igen jellemző és figyelemreméltó.

Dr. Tóth Tamás, tiszta ideák harcosa, börtönbe kerül. Az állástalanság útvesztőiben kóborló diplomás fiatalság utcai forradalomban tör ki. Megunta a hazug ígéreteket. Állást és kenyeret követel magának. Ennek a mozgalomnak egyik vezetője dr. Tóth Tamás. Ezért kell lakolnia. Ez a váza a jelenetsorozatnak, amelyet a boldogsággal beteljesedett csöndes öregkor pasztell színű képe zár be.

Merőben érzelmi fogantatású mű ez, melyben a dráma — a jellemek és cselekmények fejlődéséből kirobbanó összeütközés — majdnem teljesen a szavakba sűrűsödik. A szavakat tölti meg forró tartalommal, vibráló árnyalatokkal. Nem dráma ez, hanem egy olyan szöveggönyv, amely mögött, a reszkető és fénylő szavak kótáiban, a mai nyugtalan-ságok muzsikája gomolyog. Ez a felemáság, amely a merőben érzelmi élmény értelmi megmarkolásából, a verssé kívánckozó szavak prózai megkötéséből ered, szokatlan (műfajrepsztő és éppen ezért érdekes) hangot ad az egésznek. S nagy vára-kozást ébreszt valami folytatással szemben, amelynek — az olvasó érzése szerint — erre az előjátékra valamely formában feltétlenül el kell következnie.

Sz. S.

Vitéz Somogyváry Gyula : Virágzik a mandulafa. Singer és Wolfner kiadása.

A szerző neve a legismertebbek közé tartozik a háború utáni Magyarországon. Személye a legkedveltebbek egyike minden rendű és rangú

magyarok előtt. Első regénye meg-rázta az embereket és eltöltötte őket rendíthetetlen lelki tavasszal. Pedig ez a regény a háborus élet egy szörnyű szakasza és hull benne a fiatalság, mint áprilisi havasesős szélviharban a virágszirom. Miért akkor mégis az író és könyve felé áradó hálás szeretet?

Mert Somogyváry Gyula a ma leg-ritkább írófajtából való : a tökéletes írásművészet mellett hitet ad. Meleg hitet, életértelmet és megbékélést a történelmi kérlelhetetlenséggel meg-írt harctéri szörnyűségek ellenére is. Remarque-féle háborus regényt írni, mely kimélyít minden fájót és megdagaszt minden háborúutálatot, köny-nyebb. A háború, valóban irtózatossá-átok, melytől az emberiség örök nagy eszményeinek hangoztatása nélkül is, egyszerűen természetes élet-ösztönéből retteg mindenki. Ma azon-ban, még csak tizenöt évvel a világ-háború után, tisztán látja a legava-tatlanabb, legbékésebb ember is, hogy meddő és lehetetlen minden pacifiz-mus, hogy a remarquei írások nem lágyítottak meg senkit a világon. Ezer meg ezer irányban eltérhetnek a véleményeink, de a háborúk kérlel-hetetlen elkövetkezésének tudatában egyek vagyunk. Somogyváry regénye ezért korszerű és felemelő, mert fér-fias tisztánlátását nem zavarja meg semmi népszerűsködés és tömegóhaj-nak való hizelgés. Nem militarista és nem pacifista, hanem a világtörvény szól belőle, mely a küzdést paran-csolja ránk, az életet.

Az olasz harctéren látott man-dulafa békíti meg ezzel a világtör-vénnyel : a mandulafa kivirágzik a tavasz kürtjére, elsőnek hajt ki min-den virágok között ; és aztán egy éjszakán lehull csaknem az egész virágcsoda róla. Ami lehull, virág-ként hull le, fiatal varázsban. Ami rajta marad, kopott, szürke termés lesz, csontpáncélt ölt magára. Ke-

mény, mint maga az irgalmatlanság, de belül édes, tiszta és jó. Olyan is van, amely megkeseredik. Míg megéri egy-egy mandulaszem, temérdek testvére elhull. A mandulafa azonban nem gondolkozik ezen, hajt, mikor itt az ideje. Végrehajtja a világtörvényt. A mandulafát megrohanja a szél, a bogarat a madár, az őzet a farkas, az embert — az ember.

A mandulafa gyönyörű jelképe végigderűsíti az egész könyvet kibékítő vigasztalással. Az iskolák padjairól bevonult fiatalság, a sok hadapród-jelölt, hadapród és zászlós a lehulló virág. Ezeknek nem állított még irodalmi emléket író. Somogyváry, aki közülük való maga is, megírta a háborús fiatalság regényét úgy, hogy bennünk élnek búcsúzó gyermekeségükkel és bontakozó férfiaságukkal szegények örökre. Táncciskolába jártak volna békében és itt parancsnokok lettek, a felelőségnek, öntudatnak, elszántságnak oly fokával cselekedtek névtelen hőökként, melyért korábban országok-világok bámulata járt ki. A fiatalság regénye a *Virágzik a mandulafa*, Magyarország legnagyobb teljesítményű fiatal nemzedékéé. Hálás és méltó feladat, hogy a költő Gyula diák első regényét nekik szentelte.

Ez a csodálatos férfivirágzás a regény kollektív hőse. Az író azt a nyersnek látszó, de meleg együttérzést sugárzó harctéri hangot használja, melyre annyi év után is oly jól esik visszaemlékezni. Az állandóan a halál torkában járó emberek legénykedő, mindennel leszámolt kedélyeskedése ez, mely még szintén irodalmi megörökítésre várt. Somogyváry nem finomított rajta, mert a külső finomkodás az ütközetek folytonos során bizony letörlődött, olyanok voltak tiszték és legénységbeliek, amilyené csodálatos férfias erőfeszítésük és egymásrautaltságuk tette őket: kertelés nélkül valók és ezért

eredetiek. Ezen a területen, de egyébként is legmegragadóbb alakja Látvány Mihály, a háborús magyar honvédhadnagy vidám, rettenthetetlen, mindent tisztánlátó alakja.

Egy ezred éledt fel Somogyváry nyomán, a 29. népfelkelő ezred, melyet a háború hívott életre és amelynek nem voltak meg a szokott katonás külső- belső díszei; nem volt neve, tulajdonosa, legendája, hagyományja, története, ezüstkürtje; csak halottjai, rokkantjai voltak. Ez az ezred megsemmisült a Bruzilov-offenzívában, nyoma nem maradt. De a *Virágzik a mandulafa*-val helyet kapott a legmagasabb, legméltóbb helyen, a magyar irodalom alkotásai között. Somogyváry fajszeretete és írói ösztöne felragyogtatja elénk a legárvább világháborús katonát, a magyar népfelkelőt.

Az első regény jelentős mértföldkő. Somogyvárynál azonban nem az az értelme, mint másoknál. Igazolását látjuk benne annak, hogy írója mind magasabbra hág; lírában, elbeszélő műfajokban és drámában egyre értékesebbeket alkot. Sokoldalúságával termésének művészi értéke vetekszik; fejlődése minden irányban örvendetes és mindtöbbet ígérő. Az optimizmus költője és művésze ő, az a fanyar irodalmiság, mely oly régóta fonynyasztja a magyar írásokat és annyira elfordítja az embereket a könyvtől, nála nem mutatkozik soha. Nem a keserűen szemlélődő esztéta-író világa az övé, hanem a derűt, tetteket, életet kereső egészséges író lelke árad műveiből felénk. Segít és ez a legszebb írói hivatás.

Próza stílusa felvillanóan színes, egyszerűsége és rövid mondatai világosak, élvezetesekek. Nyelve a legtisztább magyar nyelv, mely sok-sok versen át csiszolódott ennyire tökéletesre.

Szerelmet leírni, a háború «frontkamaszainak» édes, áhítatos szerel-

mét megrajzolni hálás írói munka. Sokan megtették ezt; színdarabok, filmek foglalkoztak az ilyen tiszta, felfénylő szerelmekkel. Somogyváry Nanni-ja, akibe egy egész menetzászlóalj szerelmes, betündöklí a könyv első részét. Oly szép, annyira mély külön kis regény fűződik köréje, meg egy frontkatonának bevonult papnövendék köré, hogy a *Virágzik a mandulafa* ebben is remekel.

Kilián Zoltán.

James Jeans : The Universe around us. Magyarul: *Világegyetem.* Fordította Perczel György, a fordítást át-nézte Tass Antal. Természettudományi Társulat, 1933. 375 l.

A Természettudományi Társulat Jeans *Világegyetem* c. könyvének kiadásával ismét megajándékozta a magyar tanulmányúzó közönséget egy igen értékes olvasmánnyal. Jeans könyve, amely könnyedén, szinte játszva vezeti az olvasót a modern tudomány útvesztőiben, igazán alkalmas arra, hogy felkeltse az érdeklődést a csillagászat iránt még abban az olvasóban is, akinek természettudományos műveltsége hiányos vagy éppen minimális. Sőt nemcsak a csillagászat, hanem — annak legújabb ága, az asztrofizika eredményeinek és problémáinak tárgyalásával kapcsolatban — a többi természettudományok újabb vívmányaival is könnyen érthető módon ismerteti meg az olvasót. Jeans hat fejezetre osztotta könyvét, ezek közül az első tájékoztat minket a Naprendszer, a Tejútrendszer és az azon túl levő világok mindazon általános tulajdonságairól, amelyeket idáig az asztronómia felderített. A második fejezetben az égitestek részletesebb tárgyalásához feltétlenül szükséges fizikai, főképpen atomfizikai elméletekkel és törvényekkel foglalkozik. A harmadik és a következő két fejezetben azután lehetővé teszi, hogy bepillantást nyer-

jünk az asztrofizika legújabb csodálatos eredményeibe és ezen eredmények érdekes és szellemes boncolgatásával, értelmezésével fogalmat nyújt az Univerzumban lejátszódó események nagyszerűségéről. Igen nagy érdeme, hogy mikor fejtegetései talányos, pusztán hipotéziseken nyugvó talajra érnek, mindig figyelmezteti az olvasót, hogy bizonytalan, felderítetlen úton jár vele. A könyv utolsó fejezetében az Élet és a Mindenség viszonyának, a Kezdet és a Vég elképzelésének s a Föld és a rajta levő élet sorsának filozofikus régiókba vesző problémáit tárgyalja. Talán hibájául lehet felemlíteni, hogy nem utal sehoh a közölt adatok forrására, nem ad tájékoztatást arról, hogy a szakirodalomban hol keresse az esetleg bővebb tudásra vágyó olvasó az egyes részleteket. De mindenestre szellemes, lebilincselő, könnyen érthető előadásmódja, mesteri szerkezete, a kiváló tudós biztos vezetése a törvényszerűség és hipotézisek világában, igazat ad a Természettudományi Társulat választásának, amely éppen Jeans könyvét tartotta alkalmasnak arra, hogy bevezesse a modern csillagászatba a magyar olvasótábor, amely eddig is a Természettudományi Társulatnak köszönhetett minden könyvet, amely ennek a tudománynak fejlődéséről tájékoztatta. Mint ahogy a Természettudományi Társulat érdeme az is, hogy a művelt és művelődésre vágyó magyar közönségnek nemrég megalakult Csillagászati Szakosztályával alkalmat nyújt a csillagászat aktuális problémáinak megismerésére is.

A gondos fordítás magyarossága, a szakszerűség ellenére is közvetlen, élvezetes stílusa Perczel György komoly tudását és biztos tollát, a könyv szép kiállítása pedig az Egyetem nyomda ízlését dicséri.

Balázs Júlia.

Farkas László : Gróf Széchenyi István és a «Balatoni Gőzhajózás». Veszprém, 1933.

Csak kevesen tudják, hogy a «legnagyobb magyar» figyelme a Balaton sorsára is kiterjedt. Alig száz évvel ezelőtt még mocsár és nádas övezte a «magyar tengert», csónakon közlekedtek rajta, legfeljebb a Festetich-uradalom vitorlásán, azon is csak kedvező időben. Széchenyi ismeri fel, mennyi kulturális haszonnal járhat a balatoni gőzhajózás, elsőnek ő lelkesített e téren igazán, s ha voltak, akik az úttörés munkásságának kijáró tiszteletet meg akarták vonni tőle, az alkotás itt is jórészt az ő nyugtalan szellemének jutott. «... Magyarország szinte legkiesb vidékét elhanyagolt állapotából kiemelni oly szempont, mely minden hű hazafinak legközelebb fekszik érdekében» — írja 1846-ban («Balatoni Gőzhajózás»), s attól fogva egyik legkedvesebb álma, hogy a Balaton környékét kiemelje csúf kereteiből. E nagy vállalkozás történetét írta meg dr. Farkas László, a Széchenyi-kor egyik nagy tudású és szorgalmas, fiatal kutatója. Részletesen ismerteti az előmunkálatokat, a «Balatoni Gőzhajózási Társaság» megalakulását, Széchenyi híres röpíratának hatását, a küzdelmet, mely az első balatoni gőzhajó megindulásáig ugyancsak munkába állította a nemes grófot, míg végre a «Kisfaludy» végre csakugyan útra kelhetett utasaival, s a rendszeres hajózás megkezdődött a Balatonon. Sajnos, Széchenyi csakhamar Döblingbe vonult s így érthető, ha nélküle korán beállt a csüggedés. «1848 szeptember 21-én még egyszer nekivágott a füredi kikötőből a «Kisfaludy» a kéklő haboknak és vitte Szemes felé az ország nádorát, aki a hajó fedélzetén hiába várta az ellenség vezérét és a horvátok bánját, Jelasichot.»

Farkas László ismeri a kérdést minden tényezőjét, s alig 60 oldalas füzetében egy egész könyv anyagát tárja elénk magvas, igen kifejező nyelven. Az értékes munka a «Veszprém megyei Történelmi, Régészeti és Néprajzi Társulat» Veszprém megye *multja* c. sorozatában jelent meg.

Szatmári.

Andrews : A sarkoktól az egyenlítőig. (Dante-kiadás.) Andrews, az Amerikai Természettudományi Múzeum tudósa, igen kellemes csevegő. Könyvében sok mindenről van szó, ami az olvasót érdekelheti, de talán mégis leginkább azok a vonatkozásai kötik le figyelmünket, amelyekben az amerikai múzeumi életet ismerteti és elmondja, hogy a gazdag Amerika, a realitások világa, ahol egyetlen centet sem adnak ki úgy, hogy ne kapjanak valamit érte, milyen horribilis összegeket áldoz múzeumi célokra. A múzeum fölépítésére mintegy huszonötmillió dollárt irányoztak elő s a könyv megírásakor az épületek még félig sem voltak meg, de az évi büdzsé mégis másfélmillió dollárra rúgott. Andrews azonban a maga nagy expedícióra a pénzt úgy szedte össze a nagy pénzemberektől. Azt írja : «1927-ben New-Yorkban és a szomszédos városokban tíz millió gyermekre terjedt ki a múzeum tevékenysége ; körülbelül két és félmillió ember fordult meg a múzeumban. Mindennap autók viszik a madár-, emlőállat-, vagy ásványgyűjteményeket kölcsön a különféle iskolákba . . . A nyilvános iskoláknak száz meg százezer diapozitívet és mozgófényképfelvételt adunk kölcsön . . . 1926-ban az iskolák szolgáltára a város külön épületet emelt majdnem kilencszázezer dollár költséggel. Ez az intézet összekötőkapocs a múzeum és hatalmas iskolai rendszerünk között». Azonkívül az expedíciók útjait és eredményeit állandóan közli a közönséggel s így a

múzeum folytonos érdeklődést tud keltetni maga iránt. Ennek eredményeképpen érthető, hogy amikor Andrews középázsiai kutatóútjára negyedmillió dollár kellett, az adakozásból gyűlt össze és az adakozók között Morgan, Rockefeller, aztán a newyorki nemzeti bank elnöke, az acéltröszt elnöke és a pénz más hatalmasai szerepeltek.

Andrews padlósúrolással kezdte múzeumi tevékenységét, mert más állás akkor nem volt üresedésben. Rövidesen a bálnákra specializálta magát. Igen részletesen és élvezetesen mondja el ennek a hatalmas emlősnek az életét, halálszátát és feldolgozását Amerikában és Japánban, ahol az Amerika partjairól kivesszett szürke bálnát újra felfedezi. Kórea, Kína, Japán, Mandzsúria tájait és népeit ismerteti könyvében, amely mindvégig újszerű, érdekes és tanulságos mondanivalóval foglalkoztatja az olvasót. Csak az a kár, hogy a Góbisivatagra vezetett expedícióinak — amelyeknek előkészületeiről annyi szó esik — részleteit és eredményeit nélkülöznünk kell.

M.

Gentucca: Sinfonie di Luce. (*Fény-szimfóniák.*) Casa Edizioni Montes. Torino, 1933.

Nemrég hagyta el a sajtót Gentucca ismert torinói költőnő lírai költeményeinek ötödik sorozata. Újabb hálára kötelezte ezzel a kötetével is rajongó híveit azokért a meghitt, kedves órákért, amiket az igazi művészi élvezet szerez a léleknek.

Meleg szív dobogása érzik mind-egyik költeményén. Hangulatainak és motívumainak skálája igen gazdag. Egy fenkölt, eszményi felfogás fogja egybe valamennyi versét jóleső összhangba. Énekével felszárnyal Gentucca finom lelke a földi rögökről — csillagos magasságokba.

Már a kötet első költeményében, «A szimfonia skálája», feltárul előttünk a költőnő törekvése, hogy hová kíván feljutni azzal, aki őt kíséri. Mintegy csodálatos nyitányban megcsendülnek itt azok a motívumok, amelyek az ő finom hangszerelésében, költeményei sorában egymásután ki fognak bontakozni. Elmélyedve kell belemerülni e preludiumába, ott a kulcsa az élet miszteriumába bevilágító könyvének. «A néma, süket és sötét földről, amelynek színén alattomosan, sötéten, gubbasztva a gyűlölet, mint a kígyó, meghúzza magát a bokorban.» Ő ragyogó lépcsőn, amelynek hét fordulója van, felszáll a végtelen csillagos magasságok felé. Mindegyik lépcsőfokáról, amit egy-egy verse jelez, egyre szélesebb kilátás nyílik az alattunk elterülő élet nagy területére.

Gentucca minden egyes lírai költeménye zárt egységet alkot igazi művészi harmóniában. A nemes formába öntött keretben elragad képeinek választékos szépsége és megfogja az olvasó lelkét a belőlük áradó mély, benső megindultság. Őszinte líra, nincs benne semmi keresettség, semmi mesterkéltég. Lágyan, édesen zsongó zene meleg accentusokkal, amiket olykor a mélabú hangfogója tompít le. Ahogyan Gentucca az élet egyszerű, igénytelen megnyilatkozásait szemléli, abban viszont optimizmusa tör át a zengő szavakon.

Már ismert motívumait is, Gentucca, színekben és hangokban egyre variálódó kifejezésekben tudja újakká tenni.

Minél többször olvassuk e finom és gazdag lelkű költőnő verseit, annál több gyönyört szereznek; a művészet tiszta forrásából kínálnak egy-egy üdítő kortyot.

Giuseppe Macherione.

Színház.

Cserebogár.

Gróf Bethlen Margit színműve a Nemzeti Színházban.

Szimbolikus a dráma címe, az első felvonásnak arra a percnyi epizódjára utal, melyben Ágnes, a hősnő, erőt véve magán, eltapossa a leütött cserebogarat, hogy megszabadítsa tehetetlensége kínjaitól. Ez a szimbólum sejteti meg a tragikus véget, amikor Ágnes ugyanígy váltja meg szenvedéseitől lovasbalesete következtében élő halottá nyomorodott férjét. Rég vitatott kérdés az irodalomban ez az irgalom szellemében való emberölés, mely a szeretet vagy szerelem szavára szembeszáll az orvosi erkölcs egyik legkérlelhetlenebb törvényével. Bethlen Margit tiszteletreméltó, bár nagyon is veszedelmes etikájú bátorsággal ugyanazt vallja, amit *Szent láng*-jában Maugham is, hogy: a megváltó szeretet ereje ezt a legszörnyűbb lépést is vállalhatja, s hogy ez az erő mindig a testi mivoltában gyöngébb nőben válik cselekvővé, mert csak a nő képes önmaga szeretetének a férfi iránt érzett szeretetet fölébelyezni, csak ő képes ilyenkor saját gyöngségén felülemelkedni.

Nagyon nehéz mindezt — bárhogy magyarázgassuk is — igazán meggyőzővé tenni, kivált színpadi műkeretében, a regény megvilágító-lehetőségeinek támogatása nélkül. Ebben a drámában is a «tétel» túlságosan parancsszóra bontakozik ki előttünk, minden bizonyos távolabbi végcéllal

történik és mondatik, de éppen ebből következik, hogy az egésznek mintegy az állványzata is elibénk mered, a szerkesztő kéz nagy tudatossága mögött a művészi igazság nem bír valóban a maga erejére kapni és ellenállhatatlanul sugallatossá válni. Igen figyelemreméltó a szerzőnek dialektikai finom képessége: főalakjai mellé rendre odahelyezi ellenképüket, megmutatja az életformák józanabb és problémátlanabb változatainak képviselőit, de hőseit ezzel még mindig nem emeli a lenyűgöző tragikaiság légkörébe, sorsuknak inkább kivételes, vak véletleneknek kiszolgáltatott voltára mutat rá, különösen Ágnesének emberfeletti heroizmusát juttatja az egyéni köresetek, a beteg lelkiélet tüneteinak veszedelmes közzelségébe.

Bajor Gizi rég nem kapott ilyen ösztönös beleélést és tudatos művészi tapintatot egyazon mértékben megkívánó, összetett feladatot. Mind a két vonatkozásban tökéletesen megállta a próbát, finom tartózkodása erősebb visszhangot vert, mint amint a dráma fordulatainak akár milyen bravúros «megjátszás»-ától remélni lehetne. Az észokokkal szóba állni sem képes, balcsillagzatú szerelemnek konoksága tükröződött minden szavában, mozdulatában, legfőképpen pedig hol őzriadtságú, hol anyasas-elszántságú tekintetében; a maga fészket védő kőszáli sasnak ez a verdeső szárnyú élet-halálküzdelle a második felvonásvéget szinte lélekzetelakasztó magasságba ragadta fel.

Táray Ferenc is egész hitellel, férfias erővel, majd ennek az erőnek bensőbb és gyöngédebb mellézköngéivel szólaltatja meg a gátak és akadályok szerelmesének matrác-sírba kárhoz-tatott lelkét. Somogyi Erzsi meg Timár József az életrevaló, minden férfihoz alkalmazkodni tudó süldő-leánynak, — illetőleg a nők becsülését nyomban, szerelmüket soha el nem nyerő fiatalembernek regényben is, színpadon is sűrűn felbukkanó típusképét sok friss egyéni vonással újítja meg. Aczél Ilona anya-alakítása a szerencsétlenséget követő fejtelten riadalom mozzanataiban mutatott remek mozgás- és arcjátékkal válik feledhetetlenné. Rózsahegy papucs-hős istállótulajdonosának alakjából hiányzik egy vonás, mely nélkül ez a nagy művész, az igazi humornak legelső színpadi képviselője, nehezen bírja önmagát, biztos hangját megtalálni: a szív őszinte melegsége. A hidegen csillogó monokli mögül csak nem villan elő a léleknek az a sugaras derűje, mely máskor pusztá tekintetéből vagy barátságos okuláréja mélyén már első szavait be- ragyogja.

Ódry Árpád látta el a rendezés tisztjét, izléssel, tudással, hibátlan biztonsággal. Az első felvonás szervi fogyatkozásán, hogy a dráma legfontosabb előkészítő mozzanataival egyidejűleg a háttérben az akadályverseny tömegizgalomát kellene megéreztetni: az ő avatott keze sem tudott gyökeresen segíteni. Jól és okosan tette, hogy a kényszerű választásban a lelki dráma «start»-ja mellett döntött, még azon az áron is, hogy ezzel a versenypáripák távoli startja a valóságnál némileg lagymatagabban zajlott le. Hasonlóképp nagy tapintattal ügyelt arra is, hogy a dráma fordulói azok a mozzanatok, melyek az elkövetkezendők előre megsejtetését szolgálják, túlságosan szemetszűrő szándékossággal a mű-

vészi természetesség benyomását meg ne bontsák. Brutális véletlenek az emberi életbe a valóságban ugyan éppen eleget belekontárkodnak, de a valóságnak ez a badar kíméletlensége a színpadi történet kíméléhez kielégítő fedezetül azért mégsem szolgálhat. A régi bölcsesség, hogy: ami az életben *mind igaz*, a művészetben még korántsem *mindig az*, annyira helytálló, hogy azzal ujjathúzni még nagy művészeknek sem tanácsos, legkevésbé pedig színműben, melynek sűrített műfaji mivolta az esetlegeségek elhanyagolását s a világos és döntő indítékok biztos megragadását parancsolóan megköveteli.

Őszi szivárvány.

Schöpflin Aladár színműve a Nemzeti Színházban.

«Ma divatos képmutatásnak tartani az erkölcs természetességében való hitet, bár az amoralisztikus világfelfogásnak nincsenek olyan tételei, melyek megmagyaráznák e fanatikus türelmetlenséget.» Már egy negyedszázada ez volt Ambrus Zoltán nézete arról az «új morál»-ról, «mely egyes rapszódikus megnyilatkozásai után is még kissé ködbeborított». Azóta a színpad írói jobbra tovább is maradtak ezen a negatív állásponton: darabjaikban szívesen sejtetnek valami «korszerű» új erkölcsi felfogást (mert a régít és ismeretese a t. publikum állítólag megúnta), de továbbra is jótékony ködbe borítják ennek közelebbi mibenlétét, s még azt is, hogy ők maguk kívánatosnak tartják-e?

Schöpflin új színművével kapcsolatban a kritika részéről is megszólt ez a farizeusi hang: «ötven éve levitézlett problémák ezek — mondogatták — ma már az ilyesmiken szerencsésen túlvagyunk». Mi ennek az új drámának legbecsültnivalóbb érté-

két éppen abban látjuk, hogy nem «témalehetőségekkel» játszadozik, nem körmönfont ötletet forgat meg jobbra-balra, hogy azután félmegoldással vagy álmegoldással intezze el. Schöpflin a valódi író komolyságával farkasszemet néz az elébe meredő kérdéssel, puritán tisztaságú írói eszközökkel mintegy a végére jár annak, s azután meghozza döntését, mégpedig a legszepleltelenebb morális kényesség szellemében.

Drámájának hőse, a talpig-úr Gottárdy Kálmán, színleges házasságra nőül vette a harctéren elesett fiának leányanyaság elé néző menyasszonyát. Áldozatot hozott fia emlékének, megszületendő unokája jövőjének s a család életének folytonosságába a maga Margit-tragédiájával belekapcsolódó fiatal leány jóhírének. De az emlékezet, hála és hűség érzésébe az asszony életében parancsolólag beleszól a — szerelem. A fiatalok nyiltan és becsületesen színt vallanak Gottárdy előtt, de ez — fia emlékének védelmébe szegődve — ellenáll. Az erkölcsi igazságot a maga pártján érzi, s a szerelmesek «önzését» kihívó lázadásnak fogja fel. De ennek a természetes és jogos önzésnek kíméletlensége kell hozzá, hogy végül becsülettel vállalt szerepének fonákjára rádöbbenjen: ennek kegyetlen tükréből az önmaga előtt szemérmesen takargatott *szerelemfjeltés* fájdalomserferde képe néz rá vissza; az önzetlen tisztaság hőse már a pusztá *gondolatnak* önző tisztátalanságát is «becstelenség»-ben marasztalja el. Másodszor is meghozza az áldozatot, életfogytiglani lelki magányra ítéli önmagát, az «ősi szivárvány» szétködlése után megadással várja a jogos és titkolt illuzióktól egyaránt megfosztott öregséget. Az utolsó, rejtegetett érzést a dráma legszebb mondataival ilyenformán temeti el: — Kár volt ezt a szót kimondanod: Amíg nem mondták ki, szép volt, és

összekötött Klárával; most, hogy kimondtad, már nem szép, és elválaszt tőle...

A pszichológiai finom elemzés, amivel Schöpflin ezt a külső fordulatokban éppen nem gazdag történetet három felvonáson át szétszálazza, a nemes ízlésű író mellett a szubtilis érzékű dramaturgra is rávall. Ez utóbbinak néha túlsúlya is megmutatkozik, különösen abban, hogy munkájának értelmi része helyelközzel olyankor is szembeszökővé válik, amikor a téma mélyén rejlő érzésértékek szabadabb lendületet kívánnának. De ennek az éber önfegyelmzésnek számottevő erényei is vannak, ezzel függ össze a dráma kitűnő aránybiztossága, gazdaságos lényegszolgálata s mindenképp az ízléses mértéktartás, az előkelő tartózkodás a fordulatok színpadi (*csak* színpadi), szentimentális és retorikus csábításainak számításbavételétől.

Színpada mindvégig eleven, noha jóformán nincs olyan indítéka és mozzanata, melynek helyét és hangját az exozicció mintegy eleve meg ne szabná. Mikor elibénk kerülnek, éppen nem váratlanságukkal hökkentenek meg, hanem természetes egymásbaöltésükkel túlhangsúlyozás nélküli hatóerejükkel válnak meggyőzővé, «valószínűségi» hitelükön túl művésziileg is egészzé és igazzá. Ez az, amit olyan kevés színpadi újdonságról lehet jólélekllel elmondani, s amivel ez az állítólag mult felé igazodó színmű a jövőnek is megint ösvényt mutathat, azt az egyetlen és örök utat, melynek követésétől színpadi szenzációk helyett drámai eredmények remélhetők.

Az ilyen stílusú mű a színészeket is teljes odaadású «befelédolgozás»-ra szorítja. A rendező, Galamb Sándor, szintén a lelki folyamatok diszkrét, de annál gondosabb megmutatásra vetette a súlyt. Az eredmény teljes elismerést érdemel, legfeljebb a to-

vábbi gondos ellenőrzés hárul rá, hogy a későbbi előadásokon a minuciózus kidolgozás — a színpadi életérettetés rovására — felesleges túlhangsúlyozásokba (nem beszéd, inkább a «művészi szünetek» és sejtető ritardandók dolgában) át ne csap hasson. Az író legnagyobb szeretettel, leggazdagabb árnyalással Gottárdy alakját formálta meg; színészilag is ide került az előadás súlypontja. Kürti József szinte a tökéletes transzfiguráció ritka színpadi életményét nyújtja, indulatában is, elágyulásában is maga a művészi igazság. Az «önleplezés» kevésszavú tragédiáját szívemarkolóan éli át, ahogy a darab végén karosszékéből szemmel láthatólag megöregedve áll fel önmaga felett ítéletet mondani: feledhetetlen. Tasnády Ilona a sokáig leküzdött érzés fokozatos elhatalmasodásának finom érzékeltetésével remekel. Igen fontos, bár színre kevésbé mutatós feladat jutott Ligeti Juliskának. Egyéni kedvességével, izlésével és tapintatával kitűnően szolgálta a dráma struktúrai egyensúlyának érdekeit. Ághy Erzsike két jelenete friss levegőt áramoltat a fülledt lelki válságok környezetébe. Rövid epizód szerepében is feltűnést keltett a fiatal Lendvai Márta diszkrét komikai érzéke. Abonyi Géza az új szerelem hőseit jó felfogással, de e szerephagyomány néhány szokásos s ide nem illő külsőségével felruházva szólaltatta meg.

A vörös bestia.

Vaszary János vígjátéka a Vigszínházban.

Országosan nem dotált színháztól is annyit mindenestre megkívánhatunk — vélte Gyulai Pál — «hogy tehetsége szerint a művészetet szolgálja s ne legyen se a nyegleség, se az izléstelenség színháza». Fájdalmas,

hogy ezt épp legelőkelőbb magán-színházunk újabb munkavégzése juttatja eszünkbe. A minap egy «vígjáték»-ul elsütött olcsó bohózzal kapcsolatban lehetett az az érzésünk, hogy ebben a tekintetben az úgynevezett mélypontra jutottunk, most aztán azt kell tapasztalnunk, hogy a lefelé-alkudozásnak tágabb a lehetősége, semmint a kritikus akár legcsüggedtebb percében is gyaníthatná.

Vaszary János ügyeskező bohózatírónak ígérkezett, szélsőséges, de a jellemző iránt sem érzéketlen torzítóhajlammal, nyers, de friss csengésű hanggal. Ebben a mostani bárdolatlan újdonságában mintha az egész puszkaporkészlete elázott volna, száználmasan viaskodik a tulajdon gyatra ötletével, s a viaskodásban menthetetlenül alulmarad. Mulatságos kívánna lenni, de visszataszítóvá válik, finom kis hősnőjét a kiabálóan menetrendszerű bestiáskodással sikerül minden igényt kielégítően megútáltatnia. A Gyulai által felhánytorgatott izléstelenségből fényesen levizsgázzik; le a másik szigorlati tárgyból is: a nyegleségből. Ebből meg úgy, hogy kétbalkezes harmadik felvonásában a végső percig orránál fogva vezetett nézőtér «megvígasztalására» kísüti, hogy az egész lélekűdítő bestiáskodás sajnálatos félreértés következménye, ennél fogva — hogy az ő stílusában szóljak — vissza az egész, jöhet a happy ending! Ó, nyájas szerző s még nyájasabb publikum!

Hogy az egész maskarádé egy felkapott színésznő egyéni képességeire kacsintgat? Hogy általa a — bizonyára alaptalanul — némileg szeszélyesnek híresztelt Gaál Franciska lényének «alapjában» szelid és érzékeny mivoltába nyílik majd bepillantás? A mi gyenge tekintetünk, sajnos, csak addig terjed, hogy ez a szerep a tehetséges művésznőnek végképp nem való; naivának ezúttal egy per-

cig sem meggyőző, «vamp» minőségében pedig mindvégig — naiva.

A színházi bíráló ilyenkor legből-cesebben teszi, ha a darab felől a döntést áthárítja a szerző felfogása szerint is bizonyára sokkal illetékesebb közönségre. Ha pedig mégis mindenáron véleménynyilvánításra kényszerítik, talán ő is a régi híres cseléd-könyvi bejegyzéssel könnyíthet legjobban a lelkiismeretén: «Ez a kocsis olyan kocsis, hogy akinek ilyen kocsis kell, annak éppen jó».

Bábel.

Felkai-Folkman Ferenc színjátéka az Új Thália előadásában.

Magyar-színházi matiné keretében mutatkozott be a Márkus László irányítása alatt álló rokonszenves vállalkozás, mely a színház új, mai megnyilatkozási formáit keresi, nem a régi Thália hagyományában, lényegileg inkább annak egykori vívmányai ellen fordulva, a magát kiélt naturalizmus helyébe a színház örök játék-elvét, a mozi gépiessége ellenében a rendezésnek nem zsarnokságát, hanem szolgálatos hűségét, a korszerű prédikátorok szava helyett a költő mondanivalóját sürgetve.

Nyilvánvaló, hogy e szép törekvés sikere is elsősorban attól függ, hogy erre az utolsó (és legfontosabb) pontra nézve rendelkezni fog-e megfelelő új és értékes drámaanyaggal; kap-e a buzgó zenekar méltó, az interpretálásra csakugyan érdemes — hangjegyeket? Egyelőre egy fiatal író nagytervű elgondolásának szolgálatába szegődtek. Ez a *Bábel* inkább ígéret, mint megvalósulás. Lát-szik a tervrajza, amelyet azonban a költői kifejezőerő kifűlés nélkül követni még nem bír. Az arányosítás és egyensúlybantartás tekintetében (ami ilyen irrealitásba lendülő színjáték

sikerülésének főfeltétele) szükség lett volna erélyes és tapasztalt dramaturgi beavatkozásra. Most az előjáték semmit sem készít elő szervesen, a kibontakozás pedig semilyen irányba nem mutat, a játék utópisztikus középérseze valami furcsa *félkeret*-be van foglalva, a vége viszont eldolgazatlanul nyitva marad. Magában a színmű magjában: a 2500-adik év géptársadalmának s az oda anakronisztikusan benyomuló történeti multnak (a mi mostani jelenünknek) szembeállításában megvillan az író szatírai éle, bár itt is örömmel üdvözlőnk némi bátrabb alászállást a csillogó és «hálás» felület alá. Nem mondhatni, hogy az érdeklődést lekötöni nem bírja, de gazdagabban megjutalmazni is alig.

Az érdeklődés felkeltésében a buzgó s valóban példásan fegyelmezett együttesnek van legnagyobb része. Az unalomig egyforma színpadi fényképezőművészet helyén szívesen láttuk a lényeghez igazodó *expresszió* stílustörekvését. A géptársadalom lelkevesztett tárgyiasságát a színpadi értelmezés — igen helyesen — *ritmuskérdés*-nek fogta fel s ehhez a zenei és képzőművészeti hatások szabad és bátor bekapcsolásával is közel férközött. Csizmárek Mátyás zenéje ú. n. «aláfestés», de leleményével táplálójává is lesz az akciónak. Bortnyik Sándor színpadi képei is ezt a csak jelző, de a lényegre mutató elvet szolgálják. Palasovszky Ödön rendezése jeles érzékre vall a színpad *kép*-szuggesztíója iránt s a színészi részt — Orsolya Erzsi, Pálotai Erzsi, Toronyi Imre, Baló Elemér, Gonda József teljes becsvágyú munkáját — pompás összhangban tartja. A Róna-Madzsar tánc csoport szervezés beillesztése — a falanszter részt bevezető, nagyerejű géptánc kivételével — kevésbé sikerült.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Tizennyolc magyar művész kiállítása.

Ritkán van az új magyar művészet kedvelőinek alkalma oly nívós és sokoldalú kiállításban gyönyörködni, mint a tizennyolcak kiállítása, mely a Nemzeti Szalonban nyílt meg s elég szerencsétlenül az «1934» címét viseli. Eltekintve attól, hogy a képek nagyrésze még a mult évben készült, az évszám mindenkié, azoké a sokaké is, kik erről a bemutatkozásról kiszorultak. Boldogok lennének azonban, ha egy-egy kiállításnak csak ilyféle szépséghibái lennének s minden egyes vernisage ily mély és változatos élményeket tartogatna, mint a tizennyolc művészé.

Egyelőre nem lehet tudni, hogy a társaság egyesületté alakul-e át, tovább is együtt marad-e, vagy csak egyetlen alkalomra talált egymásra. Annyi bizonyos, hogy szükség lenne összetartásra. A Szinyei Merse Pál Társaságtól jobbra és balra nagy a bizonytalanság. A konzervatívok több egyesületben oszlanak meg s sekély tehetségek tizedelik meg sorukat. A Múcsarnok túlságosan nagy férőhely ahhoz, hogy a tehetségek természetes kiválogatását elősegítené, mindig számolni kellene a középszerűségek légióival, még akkor is, ha arra jobban hivatottak vennék át irányítását. A kisebb konzervatív egyesületek egy-egy jobb név köré jegecesednek, a tagok zöme azonban jelentéktelen. A legújabb törekvések megszólaltatói hasonlóan visszás helyzetbe jutottak, mely képtelené teszi őket a jelentékeny erő kifejtésekre. A legnagyobb progresszív egyesület, a KUT száznál több tagot számlál s ez a szerencsétlen felpuffadás azt eredményezi, hogy kiállításainak szintje mélyen alászállt; a tizenöt-husz kiválóbb tag kénytelen magá-

val húzni a szintelenek poros uszályát.

Igaz, hogy a tizennyolc művész közül hat a Szinyei Társaság tagja, ennek a hatnak azonban több köze van a kiállítótársaihoz, mint teszem a szinyeisták öregebbjeihez. Kárpáti Aurél, Márjás Viktor és Mihályfi Ernő, a kiállítás rendezői, kitűnően válogatták össze az anyagot, a kép tiszta és egységes, néhány egészen apró szépséghibától eltekintve, minő egy-két kevésbbé jelentékeny művész szerepeltetése, ritka harmóniát áraszt. A kiállítás terminusa szerencsésen esett egybe néhány művésznünk újabb fejlődési fokával, szép kivirágzásával. Így meglepetést jelentenek Szőnyi István vásznai. Szőnyi néhány év óta folyvást keresett és kísérletezett, ami miatt rendkívüli kvalitásai nem érvényesülhettek az őket megillető tisztasággal. Most, úgy látszik, oly magaslatra ért, hol kissé megpihenhet és széttekinthet, mielőtt tovább indulna. Új világot lát, az egyszerűség csodálatos harmóniáit, a tiszta formák és mély színek nemes világát, hol érdemes elidőznie. Van ebben a művészetben bizonyos magától adódó ünnepélyes méltóság, mely művészetünk legmagyarabb fejezeteiben csillan fel s Szőnyit oly erősen odaköti a földhöz, melyből termett, mint kartársai közül senki mást.

Hasonlóan igen szerencsés fejezetehez ért el Berény Róbert festészete. A bonyolult lelki berendezésű és túlfinomult nagyvárosi festő zöld ligetekkel, falusi udvarokkal találkozott össze. Az egyszerű tárgy megragadó ellentétben áll azzal a raffinált festői sokféleséggel, mely megőrökíti. Ferenczy Noémi gobelinjeiben, más műfajban s más kifejezési eszközök mögött hasonló kettősség érzik: a mű-

vek csak gyakorlatlan szem számára egyszerűek, valójában sokkal bonyolultabbak, mint egy-egy úgynevezett virtuóz kép, mely szájtató csodálót vonz.

Bernáth Aurél újabb művei a kolorit utolérhetetlen, bársonyos finomságával tűnnek ki. Czóbel Béla kúsa és vaskos előadási módjában sok a festői érték. Derkovits Gyula robusztus formavilága és bágyadt színezése között egyre nagyobb rés tátong. Egry József, Márfy Ödön és Abanovák Vilmos megszokott színvonalat tartották, ezúttal nem téve hozzá semmit. Kmetty János témái kezdenek változatosabbá válni s Szobotka Imre is erőteljesen fejlődik.

A szobrászok közül Pátzay Pál Marokszedő leányával és a városmajori templom számára készült két apostolfigurájával messze kimagaslik a többiek közül. Sikerült Medgyessy Ferenc női alakja. Csorba Géza és Bokros-Birman Dezső ezúttal bizonytalannak tűnik.

A múzeumbarátok kiállítása.

A Művészeti Múzeumok Barátainak Egyesülete az Andrássy-úti Új Magyar Képtár helyiségében bemutatta azt a gazdag anyagot, mellyel

húsz év alatt, 1913—1933 között közgyűjteményeinket ajándékképpen gyarapította. Számszerint nem sok, amit a nemes adakozók két évtized alatt összegyűjtöttek, egy terembe befér, de értékben annál becsesebb. A képek közül kiválik Maulbertsch és Dorfmeister egy-egy kitűnő, friss vázlata, Mányoki Ádám két, számunkra rendkívüli fontosságú arcképe, Stock János Mártonnak, e nagysebeni származású, elfeledett XVIII. századi mesternek értékes női arcképe. Az újabb mestereket Szinyei Merse Pál képviseli «Lila arckép» című főművével és feleségének pompás arcképével, Ferenczy Károly a Hegyibeszéd első változatával és Benzúr Gyula talán legközvetlenebb hatású munkájával, melyet 1868-ban feleségéről festett.

Gazdagon gyarapodott az Iparművészeti Múzeum is, szepesi kelenyelárával, holicsei tálakkal, zománcdíszes aranyövekkel, egy XVI. századi ajtókopogatóval s néhány szőnyeggel. Legszebb szerzeménye egy hatalmas, kitűnő állapotban levő és igen korai brüsszeli gobelin, mely egykor a győri székesegyházat díszítette s melyet még Ferenc József király ajándékozott a múzeumnak.

Genthon István.

Zene.

Hubay-ünnep az Operaházban.

A Magyar Operabarátok Egyesülete s vele együtt a magyar társadalom színe-java díszelőadás keretében ünnepelte zeneművészetünk nagynevű ősz mesterét, a *75 éves Hubay Jenőt.*

Hubay Jenőnek, az ünnepelt hegedűművésznek, a rendkívül sokoldalú zeneszerzőnek, a magyar hegedűpedagógia nagymesterének a magyar zenetörténetben elfoglalt sze-

repét, jelentőségét méltatni még a jövő feladata. Életrajza egy tüneményes művészpálya története, amely általános és magyar kortörténeti vonatkozásaiban is rendkívül érdekes és jellegzetes képet tár elénk. A közé a ma már letűnő művésznemzedék közé tartozott, akiknek egy Liszt Ferenc nyújtott még élő példát az egyéni előadóművészet éthoszáról, a zeneművész hivatásának rendkívüli súlyáról és méltóságáról, a művész és az ember, a művészet és az élet szoros

egységéről. Ma midőn ezeket az eszményeket a modern demokratikus, nagy tömegeket egybekapcsoló szellem, a művészetet inkább formai, semmint hangulati értékében előtérbe helyező törekvések váltják fel, úgy tűnik elibénk ez a régi ragyogó romantikus világ, — Hubay világa — mint az alkonyati napfény szép tűnő sugara. Hubay Jenő igazi romantikus művészegyéniség, aki mindent egybeolvasztó, alanyiságát mindenre szétárasztó erejével mindenkor meg tudta magának teremteni azokat a ragyogó kereteket, amelyeken belül sokoldalú zenei képességei a legplasztikusabban érvényesülhettek. Ez az erő formálta ki életének, egyéniségének és művészetének csodálni való harmonikus egységét, egyben esztétikai értékeségét. Ebből az egységből tudjuk megérteni azt a nagy érdeklődést is, amellyel Hubay már kezdettől a színpad iránt viseltetett. A mozgalmas, fényes társadalmi élet, Európa legelőkelőbb szalonjainak ünnepelt hegedűművésze, hogyan is kerülhette volna el zeneszerzői munkásságában ennek a társadalomnak legkedvesebb zenei műfaját, az operát?

Legelső nagy sikerét ezen a téren a *«Cremonai hegedűs»*-sel aratja, amely egyben az első magyar szerző operai világsikerét is jelentette. A mű derűs, harmonikus világa, formai tisztasága és előkelősége, lírikus dallamossága, de főképp a hegedű, Hubay mesterhegedűjének uralkodó szerepe méltán igazolják mai napig megőrzött nagy népszerűségét. — A kilencvenes években jelennek meg a veristák a világ színpadán; Mascagni Parasztszeletét mindenütt nagy lelkesedéssel fogadják. Hubay ezt a mintát követi, midőn a *«Falu rosszá»*-t, Tóth Ede népszerűművét operára dolgozza fel. Kísérlete korszerű és tiszteletreméltó volt abban az időben, midőn nálunk a műzene teljesen idegen kezekben volt, a népies műzenét pedig egyedül a

cigányok művelték. Hubay épúgy, mint nagy magyar kortársa, Liszt, akkor még csakis a műkedvelő, népies dalszerzők kedvelt melódiáit ismerte és használhatta fel «népi» elemként magyaros szerzeményeiben. Hubay ezután el is tér a népi operától, egészséges művészösztöne megtalálja a neki való területet, amit az 1923-ban bemutatott operája, Tolsztoj világ-hírű regényéből Góth Sándor színpadra átdolgozott szövegére írt *«Karenin Anna»* teljes mértékben igazolt. Itt olyan színpadi témát nyert, amely mesteri lélektani felépítésében, tragikai feszültségében már magábanvéve lebilincselő és érdekfeszítő.

Ennek a műnek a felújítását szánta az Operaház a Hubay-jubileum megünneplésére. A szép szándékot teljes siker igazolta, mert *Németh Mária* alakításában olyan ajándékot kapott a szerző és a közönség, amelyről csak a legnagyobb elismeréssel és csodálattal szólhatunk s amelynek részletesebb boncolgatása csábító feladat az esztétikus számára. Az a Németh Mária, aki évekkal azelőtt csak a hangjával tudott elragadni, előbb a *«Salome»*-ban, most pedig mint *Karenin Anna*, az emberábrázolás szempontjából is az első közé emelkedett. A nő ezercsapú, finom intuíciójával teljesen beleélte magát Anna gyönyörű szerepébe. Megérezte és megértette velünk, hogy Tolsztojnál teljesebben, finomabban talán egyetlen író sem tudta megfogni a női lelket, hogy senki sem festhette megrázóbb lélektani következetességgel egy nagy, őszinte szenvedély kálváriáújtját, az asszonyi szerelmet, amely nem ismer megalkuvást, hanem hősiezen levonja és viseli tragikus következményeit. Németh Mária alakításában eljéjétől végig súlyos és szomorú ez a szerelem. Nem az élni vágyó, szenvedélyes asszonyt állítja előtérbe, — milyen banális, mindennapi történet volna

ez — hanem a tiltott szerelem elől remegve menekülő tisztaalkú feleséget és anyát, aki érzi, hogy meghódolása nem a boldogságot, hanem a végzetet rejti számára. Nincs itt semmi igazi zavartalan öröm, boldogság a beteljesedésben sem. És Németh Máriának igaza van. Anna mindent feláldozott a szív hatalmának, a legsúlyosabbat, anyai méltóságát is odadobja, nem kell-e folyton remegnie azért az egyért, ami megmaradt számára? Egy kis idő még és a férfi, akinek nemrég még ez volt élte fővágya, már értelmetlenül áll ezzel a szertelen, mindenre féltékeny asszonyi szerelemmel szemben. A végzet beteljesedik. Felejthetetlen az a gesztus, amivel Anna — Németh Mária önmagát halálraítéli azért, hogy kedvesét visszaadja a világnak. Az utolsó kép őszi lombjai nyújtanak keretet annak a dermedt fásultságnak és szomorúságnak, ami Anna szívét szorongatja. Az egyetlen szál, ami az élethez fűzte, már szakadozik, nincs visszatérés, gyermekét csak addig engedik át neki, amíg szívzaggató búcsút vesz tőle. Ez a jelenet a legmeggrázóbb színészi teljesítmény, amit eddig az opera színpadán láttunk. Anna örült izgalomban várja visszahívott kedvesét, hogy lelkének üldöző rémei elől nála keresen menedéket s akkor omlik össze teljesen, midőn megtudja, hogy nem jön és hogy hazugsággal búcsúzott tőle. Már hallja a vonat távoli dübörgését, amin

Wronszky utazik titkos jegyesével, már nincs magánál, újra felmerül a rettenetes álmkép, ami ellenállhatatlanul úzi, kergeti a sínek felé. A láng, ami a robogó vonat kéményéből kiáramlik, széttépi egy pillanatra a sötétséget, hogy megvilágítsa egy szerencsétlen asszonyi sors életkönyvét fájdalommal és gyötrelmeivel: magasan fellobog — egy vad sikoltás — majd hirtelen kialszik. Németh Mária ebben a csodálatosan átélt, drámai feszültséggel a szétpattanásig telt jelenetben meg tudta értetni velünk a rettentő véget: az ilyen nagy lelkek számára, mint Anna, nem lehetett és nem volt más megoldás.

Az ősz mesternek igazi öröme telhetett kedves hősnőjében. A mű zenéjének változatos, a cselekményt híven aláfestő színessége, a nagy hangszerelő művészet és a drámai erő, amivel az utolsó kép nyitányában és a befejezésben szinte hátborzongató természetűséggel festi elénk a vonat dübörgő ritmusát, most sem tévesztette hatását.

Sajnos, az est másik főszereplője, *Pilinszky*, nem állt helyzetének magaslatán. Külső megjelenésének stílszerűségét erősen lerontotta játékának és énekének megingathatatlan egykedvűsége. Ez azonban nem csökkentette a díszes és előkelő közönség lelkes ünneplését, amellyel *Hubay Jenőt* és *Németh Máriát* az egész est folyamán elhalmozta.

Prahács Margit.

K Ü L F Ö L D I K R Ó N I K A

Új német regényírók.

Egy fiatal magyar pamfletista a művész természetes és kötelező kiállásának mondja a baloldali intellektuelizmust. Zárójelben még megjegyzi, hogy igazi művész nem is lehet más, mint baloldali intellektuel, és kimondja, hogy számottevő eredményt a szellem területén csak ezek értek el. Itt elsősorban Németországra utal. A kör azonban, amelynek kezdő görbéje után ítélik és jósol, már bezárult. És a vége mást mutat. Eredmény-e vagy pedig a fejlődés holtpontja, — de a baloldali intellektuelek *csődjét* mutatja. Hogy holtpontról lehet csak beszélni, az természetes. Egy ennyire döntő hatalmi átváltás közben, mint a német volt, egyelőre nem hallgat, hanem várakozik a szellem. A gyepők a megnyugvásig a salak kezében vannak. De mindenestre, ami ma Németországban történik, az a szellem tisztítását tűzte ki célul. A baloldali intellektuelek csődje pedig éppen az, hogy erre sor kerülhetett. És vak vagy rosszhiszemű az, aki ebben a tisztításban a kultúra halálát látja. Mert tulajdonképpen egy kultúra megmentéséről van szó. Hogy pedig a német kultúra idejuthatott, abban a Vilmos császár korabeli államhatalmon kívül éppen ez a terméketlen baloldali intellektuelizmus a ludas.

A baloldali intellektuelek és II. Vilmos. Ha szellemi irány terméketlen, akkor veszélyes is. Hiszen irányt mindig az eredmény igazol, az eredmény pedig az új nemzedék. Abban a pillanatban azonban, amikor ez visszaüt, az irány nagy egyénisé-

gek tévedése. Ilyen nagy tévedés a német irodalom élő halhatatlanjainak baloldali intellektuelsége. Természetesen, senkinek sem jut eszébe elhallgatni, hogy ami értéket a német szellem a háború előtt és után nyújtott, az baloldali intellektuel indítású volt. Ami azonban áll a multra, ritkán szokott állni a jövőre. Mert mi volt ezeknek a nagyoknak «baloldali intellektuelsége»? Menekülés és visszahatás II. Vilmos és egy tunya, mamelek nemzetieskedés ellen. Hadakozás a szellem tisztasága érdekében, amit ez a Vilmos császár-korabeli légkör ugyanabba a veszélybe sodort, ahova később a baloldali intellektuel tisztítók visszavitték. És ez: a teljes kimerülés, helyesebben: az ártalmas kimerülés. Hogy ma már egy Ernst Robert Curtius is (akit alig lehet túlzott nacionalizmussal vádolni) kijelenti: *Deutscher Geist in Gefahr*, az nem véletlen. Mert igen: veszélyben a német szellemiség. És nem is hallgatja el, mit ért veszély alatt. Curtiust kinevezhetik árulónak (ki is nevezték), de a tények beszélnek: a baloldali intellektuelek adósak maradtak az állásfoglalással, épp azzal, amin áll vagy bukik minden hitvallás. Nagy alkotásokat létrehoztak, de elmaradt a szellem megújítása. Amikor pedig erre ráeszméltek, már késő volt. És ilyenek az eredmények is: a tudás és dialektika fegyvertárai. Megbeszélések a mindenség — kor — egyén kérdéshármasról egy-egy vaskos regény álarcában. Sinlefkettetés, alagút-fúrás, őrházépítés, de hol van akár csak egy állomás is? Munka a végte-

lenbe, ami után nincs tovább. A Zauberberg hitvallás a baloldali intellektuel-beállítottság mellett, egy óriási lelkiismeretfurdalás szülötte. De nem hiszem, hogy ugyanez a Thomas Mann örömmel és ne keserű szájjal üdvözölje a saját nyájában Erich Kaestnert vagy Hermann Kestent, vagy akár a saját fiát: Klaus Mannt. Pedig utódai a szellem vérségének a jogán, egy fejlődésképtelen szellem fejlődése. Ugyanakkor pedig kézenfekvő példa, hogy mivé változhat át egy szellem, mely negatívumokkal dolgozik.

Az erkölcs mint sarokkérdés. Mert az utódoknál már megtörténik a döntő lépés a negatív élet és művészetfölfogás felé. Az erkölcs igényével lépnek föl, sőt egyik jellegzetes képviselőjük: Erich Kaestner regénye alá oda is írja: egy moralista története. Hőse, *Fabian*, életre-halálra ki-viendő céllá teszi az objektivitást. Gyakorlatban: mindennek csak a visszáját mutatni meg, azzal a fölkiáltással, hogy a világ úgyis bolhacirkusz. A végletes objektivitás: cinizmus. Cinikus munka pedig nem lehet művészi, ha írója művész is. Éppúgy, ahogy egy felcser nem lehet egyetemi tanár, ha nincs előképzettsége, ahogy egy féllábú nem járhat kétlábón. Így talán nagyon merev a megfogalmazás, de mindenesetre: nem lehet telített alkotás. Fabian objektiv moralista. De német a szó vilmoscsászári és nagyfrigyési értelmében. Más szemében diadallal fedezi föl a szálkát, sajátjában nem veszi észre a gerendát. Vagyis jellegzetesen elfogult német egyéniség. Ennek az egyéniségnek eredménye csak negatív és haszontalan lehet. Egy lépéssel sem jut előbbre. A regény vége éppolyan, mint az eleje: nincs megoldás. Az ilyen szabású munka a Zauberbergék és Der Kopfok folytatása. Folytatása? Csődje, az egész baloldali intellektuel szellem bevalatlan bukása.

Klaus Mann nem ilyen határozott. A megoldást, amit Kaestner nem tud kicsikarni, legalább kihelyezi a végtelenbe (*Treffpunkt im Unendlichen*), de regényének alapja ugyanaz a negatív világ, mint a Fabiané. Bár itt az erkölcsregény igényei nagyobb arányokban jelennek meg és háttérbe tolják a főhőst. Teljes képet akar adni Berlin — 1932. társadalmáról. Megüti a teljes hangsor minden egész és félhangját és reméli, hogy ezzel az egész varázslatát is tudja adni. Néha valóban rátalál az ábrázolás mértékére. Ilyenkor nagyot ugrik a regény: a teljes társadalom egyszerre jelenik meg. Igazi elbeszélő értékei érvényesülnek történelmi regény kísérletében (*Alexander*) is. De tapintatos és nem akar kiütni a sorból: lemond az ítélezésről.

Az állásfoglalás vágya jelentkezik Hermann Kestennél. Baloldali intellektuel, Thomas Mannéknál tanult nagyregény-írást, de a vágy maga nyílt marxista hitvallás. Utolsóelőtti regénye, a *Glückliche Menschen*, azonban így is egyike az utóbbi évek legjobb német regényeinek. A szó szoros értelmében regény. És nem önéletrajz, pszichológiai kísérlet. A nagy regényírók hagyományain halad, s körülbelül ez az egyedüli hagyomány, amit tiszteletben tart. Kereksége, a mellett, hogy szűzien epikus foganatás, drámai. Az embereken keresztül az idő cselekszik és hőse, Max Blattner, már az elején lemond arról, hogy moralista legyen. Ha hibátlan alkotáshoz a feszültség túlcsoordultsága kell, akkor ez hibátlan alkotás az utolsó fejezetig. Mert végeredményben Kesten is nyitvahagyja a regényt. Tulajdonképpen ő se vigasztaló jelenség a német szellem és a baloldali intellektuel fejlődése számára. Dícsérete talán csak a műfajtisztelő zavara a tiszta műfaj előtt.

Hajszja az erkölcs után: Otto Zarek regénye, a *Begierde*. Hatalmas

igények, jóakarát, de az arányok szét-nyomják a mondanivaló falait. Heinz Liepmann vonzó továbbfejlődés a tehetség magávalsodró ereje nélkül. (*Die Hilflösen, Nächte eines alten Kindes.*)

Az erkölcskérdés divatkérdéssé válik a fölkapott Irmgard Keun regényeiben. A cinikus Courts-Mahler. Regényei (*Gilgi, eine von Uns; Das kunstseidene Mädchen*) úgynevezett erkölcsregények. És valójában? a közismert szerelmi egyenlet, ahol az ismeretlen az «erkölcs», az eredmény pedig természetesen a happy-end. Egy-egy regénye olyan, mint az a híres lóbetegségekről szóló könyv, melynek címlapján ábrázolt lovon minden lóbetegség megtalálható. Itt is: sorra le lehet számolni a baloldali intellektuelizmus összes rossz szimptomáit. Szemmelláthatólag Keun nyomain halad Christa Anita Brück. (*Schicksale hinter Schreibmaschinen.*) Komolyabbá letagadhatatlan marxista íze teszi.

Egy másik világ. A lelki átváltás szüksége lassan mégis jelentkezik. Eleinte Fink mutatott valamit az új ember és egy másik német világ igényéből. Itt még nehezebb lehet határozott fordulásról beszélni. De feltűnő, hogy az ember, aki szinte egyedüli tárgyává lépett elő a háború utáni regényeknek, mindinkább változik és tisztul. Ez az új ember első-sorban közösségi ember és vele egyszerre eltűnik az olvasónak az az érzése, hogy minden regény tulajdonképpen a főhős önéletrajza.

Georg Fink még a válaszúton van. Hőse Theodor König, a félzsídó fiú. Életének örök élménye, kihagyás nélkül visszatérő vezérszólama: éhezem. (Innen a cím: *Mich Hungert.*) Tulajdonképpen még nem az új ember. Szétfolyó, szervetlen, de akinek már van világnézete, amiben egy új világ első csirái ígérnek. Világnézet mégis, ha egyelőre nem lehet megállapítani,

hogy valami szelíd marxizmus vagy keresztény humanizmus-e valójában. Sajnos, a regény erősen önéletrajz. Így elkerülhetetlen a fecsegő érzelmesség. Az érzelmesség pedig burkolt dilettantizmus. Második regénye (*Hast dich verlaufen?*) sem győzött meg még eléggé, hogy céhbéli íróval van-e dolgunk.

A hatalmi átalakulásnak első igazi jeleit azonban, annak az óriási küzdelemnek, hogy átmenthesse magát a második birodalomból a harmadikba, karmolásait és sebeit Hans Fallada mutatja. Egy kisvárosi szatírája már mutatta szándékait. (*Bauern, Bomben und Bonzen.*) Második regényének hőse Pinneberg, a német fiatalember a háború után. (*Kleiner Mann-was nun?.*) Bölcsője egy nyitott sír szélén állott, s mire felnőtt, a sírra már a fejfa is rákerült. Tényekre építette föl életét. Tisztában van azzal, hogy tizenhárom évvel a háború után nem érdemes moralistává lenni. Veszi az életet és vállalja is. Életének főkérdése: most mi lesz? csak sarkalni tudja. Neki nincsenek visszafelé elsült ábrándjai, mint a Fabian-féle embernek. Tiszta ember és az új ember, akinek ötödik bordaközében a szíve lüktet és nem a Hemmungjai. Erre az új emberre helyezi regényét Fallada. Természetesen nehezen lehetne szociálistának nevezni. Inkább önkéntelen nála, hogy már számol a haladó polgári renddel. Bátor és egyenes. Típusa a ma írójának, és élénk ellentmondása annak az állításnak, hogy a művész csak baloldali intellektuel lehet.

Kicsit elnyújtottabb, de nem kevésbé cselekvő és robbanó Josef Maria Frank első számottevő regénye, a «Keine Angst vor Morgen». Szinte párdarabja a falladai elbeszélő módszernek. Humora talán még világosabb, ha egy kicsit nehezkés is. Német humor: a Wilhelm Raabe népes családjából. Siegfried von Vegesack.

(*Das fressende Haus.*) Kimondott német regény és kimondott német író, akit, amint a *Niederdeutsche Welt* túlozza, «smerni és megtartani német nemzeti kötelesség lenne». A korváltás szüksége jelenik meg itt is és méginkább Karl Jakob Hirschnél. Mint kulturtörténeti adat értékes elsősorban regénye (*Kaiserwetter*,) a háborúra érő hannoveri társaságról.

Háború és béke. A háborús regények végleg fölszámolták a német naturalizmust. Befejezni és megkezdeni: dilettánsok munkája. És azok, akik a német háborús regénnyel pontot tettek a naturalizmus mögé (melynek sosem volt meg az a vívőereje, mint a miénknek), ezzel körülbelül úgy kerültek az irodalomtörténetbe, mint Pilátus a Krédóba. Azonban elfoglaltság, sőt nagyképűség lenne egy Remarqueban, egy Rennben, egy von der Vringben csak dilettánsokat látni. Erich Maria Remarque erős stílus és hangulat-érzéke, az «Im Westen nichts Neues» néhány feledhetetlen lapja akkor is íróról beszél, ha azzá elsősorban tömegsiker szentelte és akkor is, ha második regénye erősen kiábrándította azokat, akik hittek írói többletében. Ludwig Renn sokszor emberi mélysége feledteti az egész gyakran céhenkivüliségét (*Krieg*), ha a *Nachkrieg* csak a siker fölhighitása is. Sokan pedig ma is céhbelit látnak Georg von der Vringben (*Soldat Suhren, Camp Lafayette*), aki mindkettőjüknél teljesebb mértékben tudott az emberi élményből írói élményt és írói alkotást kiszűrni. Háború és béke: az ellendarab rendszerint gyengén sikerül. A tömegsiker az oka? vagy talán az a közhit talál igazolást: hogy akié a háború volt, azé nem lehet a béke? Mert ez hiányzott: a béke élménye nem tudott fölizzani a háború élményének hófokára. A hőmérséklet különbségét kiegyenlíteni és két egymásrakövetkező kötetben a háború és béke szín-

tézisét adni, egyedül Ernst Glaeser tudta. Két első regénye szerves egység. *Jahrgang 1902*: 1902 évfolyamának gyerekevei a háború alatt, melynek közepén és a végén ott a forradalom. *Frieden*: a forradalmas béke, ahová belenő a két regény hőse, az a fiatal úrigyerek, aki a Hinterland háborús élményei közt találja meg útját a marxizmusig. Irányregény? Glaeser elsősorban író. Ritka ereje van az idő fölött. Azt hiszem, Kárpáti Aurél írja Tolstoj Háború és békéjéről, hogy nem érezni benne az időt. Gyerekek felnőnek, de hogy hogyan, azt nem látjuk. És ezt tudja Glaeser is: az első lapon gyermekekről ír, akik a második regény végére «végzetesen» felnőnek. A változás szakaszait nem látjuk, csak a változást. Az író kezében tartja az időt és cselekedteti. És ez az igazi regény.

A béke regényét írta meg Joachim Maass. Az elosztályozás a Zeithub-fiókba tette második regényét, a *Widersachert*. De tulajdonképpen nem dokumentuma ez a békének. A költő lép előtérbe, aki szerencsés kézzel bogozza össze a költészetet és a szociális életszemléletet. Inkább költészet mint Zeithub, éppúgy mint első könyve: *Boheme ohne Mimi*. Zeithub és a félmult találkozik Joseph Rothnál. A teljes korszerűségbe azonban sose tud beletörni, akár a zsidó Jób történetét hozza mai környezetbe (*Hiob*), akár a császári Bécs ragyogó atmoszféraérzéssel megjelentett levegőjéből hoz át a mába embert és mesét. (*Radetzky Marsch*.) A költő és lélekismerő jobban érdekel, mint a «Zeitdichter», akinek ki akarják játszani.

Zeitdichter August Scholtis is, aki a felsősziléziai katasztrófa történetét írja meg. (*Ostwind*.) Fajtszta német műfaj: politika és *Menschensliebe*, a keletnémet regények megéjtő levegőjével, ami Paula Groggernekis (*Grimmington*) egyik vonzó-

ereje. Hans Carossa passzív körében ír Paul Alverdes. Nagyobb elbeszélése (*Die Pfeiferstube*) háborús történet, ahol a háború metafizikája a fontosabb. És talán itt lehet félig a Zeitbuch határán megemlíteni egy Martin Beheim-Schwarzbach, egy Arnolt Bronnen, egy Ernst Pentzolt, egy Martin Bauer neveit.

Közjáték. Vannak időnkivüli írók, akiknek akkor sincs közük az időhöz, ha éppen róla is írnak. Ilyen W. E. Süskind. Első regénye, a *Jugend*, az infláció fiatalságáról szól és annak útjáról az életben. A kórképben pontos körképet ad. Ahogy mondani szokták: a »degmaibb ma« a fősze-replő. Megbeszéli benne a korszerű kérdéseket, megjelenik benne a politika és élő emberek keverednek a regényhősök közé: világos törekvés a baloldali intellektuel-szellemű nagyregény felé. De arról is árulkodik a munka, hogy írójának nem ez a területe. A fölületek helyett egészen mélyen lent van, az emberi lélek döntő rétegeiben. Ezt a gyanút igazolja második regénye (*Mary und ihr Knecht*) az alappá tett kérdéssel: mi erősebb, származás vagy nem? Van különböző életbeállítottságú és más-más kulturkörből származó ember közt platform a harmonikus együttélésre? Le tudja-e az ösztön győzni a szellemet és áthidalni azt a távolságot, mely úr és szolga közt érzelmi téren tátong? De mégse pszichoanalitika. Az utóbbi években egyre gyanusabb a pszichoanalitikus regényírás. Többször csap be, mint kielégít. Süskind szerencsés: főlegyníti ezt a haldokló lélektani törekvést. Könyve a legmélyebb költészet, az öntudatlan költészete, melynek számára tér és idő épp olyan lényegtelen, mint az idő számára az óra és a tér számára a méterrendszer.

Exkluzív író Süskind, és ez Peter Mendelssohn is. A költészetet emeli regényébe úgy, hogy a hangot végig

tartani tudja. Két első nagyvárosi regénye után jelenik meg a *Schmerzliches Arkadien*, eichendorffi színeivel. És eichendorffi nehézkességével is. Mert költészet költészet legyen a talpán, ha pótolni tud mindent egy regényben. Mendelssohn költészete még nem érett föl annyira. És ez zavar.

Utazás az ismeretlenbe. A vándor-ösztön jellegzetesen német vonás. Kacérkodás a robinzoni életformákkal, menekülés az én elől: az a ki-kötő, ahová minden német egyszer bevez. Az irracionalitás ütközik ebben elő, amit úgyis lehet fogalmazni (fogalmazták is): hogy egyszer minden német megbolondul egy kicsit és elutazik valahová. Ha ez csak Velence is, mint Thomas Mann Aschenbachjának Velenceje, akkor is igaz.

Heinrich Hausert első regénye után (*Brackwasser*) az adakozó német kritika megajándékozta a »német Jack London« jelzővel, és a következő kettőt is sietett értékké fémjelezni. (*Donner überm Meer, Noch nicht.*) Holott elsősorban riporter, irodalmi és párszázoldalas riportokkal. Jel-szava: ha rövid a meséd, toldd meg egy színes cikkel. Mindamellett a kritikusok kedvence, akik mélységeket szeretnek kibányászni belőle és rejtélyesnek nevezik. Ami azonban például a *Noch nicht*-ben van, az egyelőre még nem rejtély, és minden bonyolultsága csak annyi, hogy az elhagyott férfi lelki állapotát a kétségbeeséstől a megnyugvásig, egyező hőfokú tájleírásokkal helyzettesíti be. De becsületes: óvakodik attól, hogy regényírónak nevezze magát.

Kurt Heuser Afrikába menekül a civilizáció és önmaga elől. Legfőbb erénye, hogy a dzsungel-romantikát át próbálja menteni a komoly irodalom területére (*Die Reise ins Innere*) vagy pedig a kalandos regénynek (*Abenteuer in Vineta*) ad külön színt vele. Az anyagot könnyebb kezek és

a hollywoodi filmgyárak elírták már előle, de meséit szinte már barátság-talan lélektani tudással bonyolító elbeszélőtehetsége magasan kiemeli.

Balder Olden a komoly irodalom kalóza. Hangsúlyozza a goethei elvet, és élő emberekről, megtörtént eseményekről ír. Elsőnek a nagy német gyarmatosító, Carl Peters életét írja meg (*Ich bin ich*), aztán utazásait higitja föl (*Flucht vor Ursula*) és sűríti össze (*Ziel in den Wolken*) regénynek. Beállítottsága a jellegzetes balti dekadencia és az irodalmiaskodó fontoskodás, mely a bírálatot is megtevéstette. (És bár csak ő tevéstette volna meg a német bírálatot.)

A német föld igézete. Az egyiknél a cél: Afrika, a másiknál: maguk a felhők. Manfred Hausmann időtlen vándor. Regényei a német nyugtalanság regényei. Új életformákat keres az ősi ember bevallott naivságával. És amit ezen felül ad, az előtt valóban le kell venni a kalapot: a lelki élet teljes csillagképe, az életnek leszűrt lényege, melybe már a végtelenség ölel bele. Önkéntelenül csak egy levitézlett jelzöt lehet eléje biggyeszteni: kozmikus. *Lampion küsst Mädchen und junge Birken*: ez első regényének a címe. Aki a francia regényelképzelésben nőtt föl, az alig tartja majd regénynek, mert pontosan az hiányzik belőle, ami a regényt regénnyé teszi. És ilyen a második is: *Salut gen Himmel*. Hősük Lampion, aki segítségért, megnyugvásért — valami metafizikai megnyugvás ez — kiáltva csavarogja be nyugattól északra Németországot, és éppen ezt nem találja meg. A két kötet hatalmas lendületű kiáltás Isten felé méltányosságért és egy «szikra emberiségért». És közbül: az állandó kisülésre föléretttség, a belső feszültség tizezer volta. Regények a himnusz és az idill határán. Ami pedig szinte varázsos erővel csap föl minden sorából, az a német föld igézete. A tájszépsé-

gek a Rajna partján, az Isar mellé-ken utánozhatatlan szépséggel emelkednek ki a sorok közül. Az északi tenger a háttér és az egyik főszereplő az *Abel mit der Mundharmonika*-ban. Úgynevezett gyerekregény, tengerészregény, és megint nem regény. Mindamellet Hausmann legmagasabb pontja, ha ilyen egyenletesen fűtött tehetségnél emelkedés elképzelhető. A teljesség lep meg és vág földhöz itt is. Egy maroknyi gyerek másfél napjában a tengeren, érzékelteti a létezés minden kínját és minden örömet. Ami másutt tíz oldal, az itt félmondat. Varázsvesszeje van ennek az embernek vagy inkább a stílusának: amit megérint, ott aranyra talál. Magasabbrendű és mélyebb költészet alig van a német irodalomban, mint az övé. És értékállóbb költészet, mert az örök emberi szól belőle.

Ha rokonát keressük ennek a költészetnek, akkor a Karl Heinrich Waggerl költészetére kell mutatni. A német föld (a bajor hegyek ezúttal) másik költője és varázslója. Ritka erejű tehetség, aki a holdkóros, vagy inkább a megszállott művész hatodik érzékével kerüli ki azokat a veszélyes vidékeket, ahová elbeszélő modora vihetné. Mi ez a modor? Szabad líra, meg-megálló bölcsködés, nyugodt elidőzés a részletekben: — mesemondás. De mégis mennyire összetartja a mesét (*Schweres Blut, Brot*), hogyan kihozza ezekből a különös, magas-hegyvidéki emberekből az önkéntelen, a mindig kész drámát. Hogyan tud embert látni és láttatni! Vannak lapjai, vannak mélységei, ahová előtte még senki se vitte az embert. Vannak hangulatai, melyek jobban fölráznak, mint másnak egész életműve.

És a szerelem. A szerelem alig anyaga ennek a fiatal német írónemzedéknek, ha pedig igen, akkor is kevés az igazi és az eredeti érték. Ez a terület ugyanis legfőbb kiviteli értéke

a német szórakoztató regényírásnak. Előtte ott áll a tábla: Cave amorem! Úgyhogy tiszta szerelmi regény (ha lehet tiszta témájú írásokról beszélni) alig van. Giccs és szerelmi regény: a keskeny ösvényen még a nyugott elbeszélő-vérmérsékű Karl Friedrich Borée is minduntalan a giccsel segíti ki magát. (*Dor und der September.*)

Joe Lederer az egyetlen, aki új színeket tud hozni és hoz is. A bíráló hajlandó először azt az íróat látni benne (*Das Mädchen George*), akinek látóhatárát a szerelem zárja le, de később kénytelen a szerelem egész emberi mélységét észrevenni (*Musik der Nacht*), ami csak a Sigrid Undset korai szerelmi regényeiben jelenik meg ilyen telítettséggel. Joe Lederer a szerelem metafizikusa. Hogy ugyanakkor ügyesen eltalálja a szórakoz-

tató regény hangját is, az külön szerencséje. És a ponyva nemesedése.

*

És most előrepillantást adni? Az elején egy szellem holtpontjáról beszéltünk. Jósolni tehát egyelőre nehéz. Vagy lehetetlen. Az utak azonban lassan tisztulnak, a ma zavarai elülnek és lassan a forradalom szerencsései is átadják a helyüket az igaziaknak. Most még csak sejteni lehet. A sejtés azonban mindig a tényérből-jóslás eszköze marad. De nehezen hihető, hogy az idő, amikor előrepillantást lehet adni, még messze van. Azt azonban már meg lehet állapítani, hogy csak földtisztulás jöhet. Amit újjászületésnek is lehetne mondani,

Thurzó Gábor.

Párisi színházi levél.

Coriolanus örök szavai, melyekkel a köztársaságot korholja, ezúttal is megtették a maguk hatását a Comédie Françaiseben, sőt annak falain kívül egész Párisban, amelyből a tanulságot legsúlyosabban a köztisztelőben álló M. Fabre, a C. F. igazgatója vonta le. Elmozdításának zavarai azonban arra minden esetre alkalmasak voltak, hogy a közönség figyelmét és érdeklődését a történelmi jelentőségű színház, sőt Páris egész színházi élete tartósan megszerezze magának. Az érdeklődést a Comédie Française-nak különben nem volt nehéz felkeltenie, hiszen csak nemrégiben támasztott meglehetősen nagy szenzációt az, hogy Molière nőalakjainak, a Célímének és a többieknek ma kétségtelenül legigazibb megszemélyesítője, Cécile Sorel szabadságot kapott, hogy music hallban — még ha a Casino de Parisban is — fellépjen és ezzel az eddig

e téren verhetetlennek tudott Mistinguett komoly vetélytársa legyen. A premiéret és majdnem minden egyes előadást a lelkesedő és a korholó, a merész színházi tettnek tapsoló és a szellemesen csipkelődő kritikák és cikkek özöne kísérte. Cécile Sorel, a méltóságos nőalak, a francia klasszikus szellem és a deklamatorius stílus ragyogó megszólaltatója music hallban és revueben a star! A cikkáradatban talán legszemélyesebb a Paul Achardé, aki az Allo Parisban — e szép folyóiratnak a szerkesztője egyébként magyar származású és az egyik legnagyobb párisi könyvkiadó, a J. Ferenczi et Fils tulajdonosának a fivére — csak a «lépcsős hölgynek» nevezi Sorelt, aki egyebet sem tesz, csak száll, egyre jobban lefelé száll a lépcsőn s más már nem is hiányzik, minthogy Mistinguett hagyja oda dicsőségei színterét, a Foliest és a Comédie Françaiseben szavalja Cé-

liménet. Am a «dicső Cécile» mindezzel keveset törődik, taps- és füttyszó jól esik neki, csak minden este a színpad tündöklésébe kerülhessen. S a Casino de Parisban is csak azt műveli és úgy játszik, mint a Molière-darabokban, röpke dalocskát sem énekel és ugyanúgy szaval — ami különben minden dallal felér — csak talán többet és szabadabban mosolyog és mozog és a ruhái frissebbek és drágábbak.

S úgy látszik, Mistinguettet sem zavarja túlságosan Cécile Sorelnek e music hallba való kirándulása és az új rivális, mert a Folies Bergère ezisztendei revuejében talán kedvesebb és elbájolóbb, mint valaha. Nem is kap mást, mint tapsot, őt bizony nem füttülik ki soha. Kicsi varrólányt alakít most, aki tévesen azt hiszi, hogy megütötte a lotterián a főnyereményt és annyira rokonszenves és közvetlen, hogy mindenki el tudja felejteni az évei számát és fátyolosodó hangját és mi különösen is örülünk neki, hiszen egyik dalában Budapestről is énekel. Különben, amikor néhány héttel ezelőtt anyját eltemette, fél Páris ott sirt vele a temetésen és osztozott a fájdalmában. S akármit írnak mostanában róla Sorelrel kapcsolatban, Mistinguett már hihetőleg hű marad a Folieshoz és ő igazán nem rándul át a Comédie Françaisebe és operaénekesi törekvései sem igen vannak.

Természetesen a nagy Operában most is változó szerencséivel munkálkodnak a zenei kultúrán. A helyárok változatlanul magasak, de a közönség hűségesen kitart, csak most már mintha meg is tudná ítélni az Opera hibáit. Nemcsak áradozik a *Faust* balletja láttán, a Wagner-előadásokon fel is emeli tiltakozó szavát, ha úgy sejtí, hogy azok rendezésben, előadásban, tónusban és az egész fel fogásban minden mást inkább megközelítenek, csak a wagneri szellemet

nem. Sőt ez a közönség ma már hálás is, ha a kritika hangját valamelyik harmadik vagy negyedik emeleten ülő fiatalember hallatja, amikor például a nürnbergiek második felvonásában a jó francia Hans Sachs túlságosan elvétí és csak azért igyekeznek valamicskét javítani énekén, mert odakiabálják neki felülről, hogy: Rossz volt, nagyon rossz volt! Nagy nemzeti operáik előadása kétségtelesenül jobb, bár rendezésben, technikai tökéletesítésben, hanganyagban most is művészigbet nyújt az Opera Comique. Mignonja, Manonja és Lakméja fiatal tehetségek, üde hangok új betanulásával ezúttal is páratlant ad.

A könnyebb műfajú színházak imperátori trónusát még mindig Sacha Guitry üli meg. Könyvek jelennek meg már róla, mint színházi császárról és úgy is van az, hogy ma is őt-hat színházban futnak a darabjai, amelyek közül legnagyobb sikere az *I. Florestannak* van. A Variétésben, Páris egyik legrégebbi, már-már történelmet jelentő magánszínházában adják ezt a zenés vígjátékot. Csupa ismert, kedvelt színész és a darabnak történelmi alapja van. Abban az izgatón érdekes korban kezdődik a mese, amikor kihunynak a császári fények és XVI. Lajos elfoglalja ősei királyi trónját. S akkor a kicsi Monaco kalandos életű fejedelme vándorszínészkedés és egyebek után szintén elfoglalhatja romantikus birodalmacsckáját, hogy székvárosában, Monte Carloban évszázadokra szórakozást és gyönyört nyújtó izgalmakat adjon a világ gazdagjainak. Az ötlet rendkívül jó, megragadja és dolgoztatja a képzeletet, a dalok kedvesek és szelidek, a párbeszéddek szellemesek és a színészek valóban kitűnőek. Ahogy mondani szokták, vérbeli párisi darab és előadás ez, nem csoda hát, ha a közönség estéről-estére megtölti az öreg színházat, ahova rozoga lépcsőkön vezet az út és tapsol a

párisi színház császáranak, Sacha Guitrynek. Ám bármilyen jó is ez az előadás, valami különleges, újszerű rendezésről, technikai csodákról a legkevésbé sem tesz tanúságot.

Az új rendezés és a színpadtechnikai csodák a jelenleg Párisban székelő Max Reinhardt varázslatának eszközei. Több emigrált német színészből — Lotte Schoenével az élükön — álló társulatával a Théâtre Pigalleban aratja már hónapok óta sikereit az elmulthatatlan *Denevérrel*. S talán ezek az első sikerek itt Párisban ragadtatták el Reinhardtot arra az újabb, kissé meggondolatlan kijelentésre, hogy a legnagyobb színművészeti alkotás mégis csak Párisban érik meg. Ez a *Denevér*-előadás nem a legnagyobb színművészeti alkotás, mégis kétségtelen, hogy ennyi szín, ennyi káprázat, ötlet és bizonyos fajta elegáns könnyedség és friss lendület még soha nem szolgált körítésül Strauss felejthetetlen dalmainak. Az újszerű előadás, a másfajta rendezés és a főszereplők idegenhangzású francia kiejtése eleivel kissé meglepte a párisiakat, aztán megszokták és ebben a nagyon modern és nagyon előkelő díszítésű színházban

elragadta Reinhardt megszálló irama. S az osztatlan sikert a franciák jelenlegi kedvező osztrákhangulata csak fokozta.

Bizony, Reinhardt is drágán adja a szórakozást, a Pigalleban meg kell fizetni a helyeket és így az egészen szegény, de a szépségre és kultúrára szomjas párisinak a Trocadéro olcsó előadásaival kell beérnie. Most is hetenként kétszer játszanak Európa legnagyobb nézőtere előtt az állami színházak művészei. S ezek az olcsó előadások a függőnynélkül való s így sokban szabadtéri lehetőségekkel számoló színpadon nagyon sokszor vetekszenek a tiszta művészetben Páris többi színházaival.

Páris most is megállóhelye a világ minden valamirevaló színészének és színtársulatának, Saljapinnak és a Kék madár-társulatnak, de ez a város ma már újra le tudja mérni mindazt, amit neki nyújtanak és valahogy minden metropolisokat járó színházlátogatónak az az érzése, hogy Berlin után most lassan, de kétségtelenül elkövetkező eredménnyel újra Páris veszi át a színművészetben a vezető és irányító szerepet.

Dénes Tibor.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.